

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Hermes Theologicvs, Id est Synopsis totius Theologiæ, perspicuè, doctè, subtiliter, ac breviter discussa

Et In octo Partes ... distincta ...

De Angelis Actibvs humanis, & Legibus

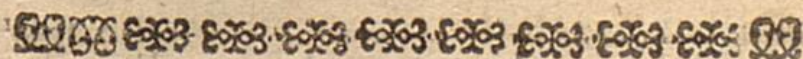
Vindalium, 1646

Tractatvs De Lege humanorum actuum directricè.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38834

TRACTATUS
 DE LEGE
 HUMANORVM
 ACTVVM
 directricè.

CAPVT I.

De ratione vniuersim Legis.

SECTIO I.

Quid sit.

CONCLUSIO I.

LEX est aliquid ad ratio-
 nem spectans.) Ita sanctus
 Thomas 1. 2. questione
 90. articulo 1. quod pro-
 bat 1. quia ad legem
 pertinet imperare, & prohibere, sed im-
 de Angelis. G

perare est rationis, vt docuerat, qu. 17. 1. eò quòd imperans ordinat eum cui imperat, ad aliquid agendum intimando, vel denuntiando: sic autem ordinare, per modum cuiusdam intimationis, est actus rationis, qui tamen præsupponit actum voluntatis, tanquam primi mouentis, in cuius virtute ratio mouet per imperium, quoad exercitium actus.

Probat 2. quia lex est quædam regula & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur: regula autem & mensura humanorum actuum est ratio, eò quòd ad illam spectat ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis.

Notandum tamen, hæc non ita debere intelligi, vt lex secundum suam essentiã, ad solam rationem spectet: videtur enim spectare etiam ad voluntatem, **saltem** si agatur de lege positiva. Cuius **ratio est**, quia non censetur habere rationem legis, respectu alicuius, quod ei ostendit quid agendum, aut non agendum sit, nisi præterea illi obligationem imponat agendi, vel non agendi: quo fit vt nemo peccet, nisi quatenus facit contra legem; non facit autem contra legem, nisi qui non facit, quod tenetur facere; aut qui facit,

quod tenetur non facere: quare illa duo essentialiter spectant ad legem, dirigere, & obligare ad aliquid amplectendum, vel fugiendum. Porro lex non obligat, quatenus consistit in actu intellectus, quo Legislatoꝝ subditis insinuat, seu declarat quid ipsis expediat agere, vel non agere; multa enim nobis eo modo proponuntur, quæ non tenemur sequi: obligat ergo quatenus adiunctum habet actum voluntatis, quo Legislatoꝝ vult id à nobis fieri, vel non fieri; sicque lex essentialiter non modo ad intellectum, sed etiam ad voluntatem spectat.

Dixi saltem si agatur de lege positiva, seu quæ sola Dei, vel hominum voluntate posita est: nam si sermo sit de lege naturali, dicendum est actum voluntatis ad illius essentialem constitutionem non concurrere? cum naturalis dicatur, quia ex rei natura petitur, non autem ex placito seu voluntate alterius. Quod autem talis aliqua lex detur, satis constat ex vulgari illa diuisione, qua dicitur, quædam esse mala, quia prohibita; quædam verò, prohibita, quia ex se mala: hinc enim intelligitur, aliquid esse peccatum, antecedenter ad voluntatem Dei prohibentem adeoque esse legem aliquam independentem ab actu libero volunta-

tatis diuinæ ; cū omne peccatum sit
præuaticatio ab aliqua lege.

CONCLUSIO II. De ratione
legis est , vt ordinetur in bonum com-
mune.) Ita S. Thomas quæst. cit. art. 2.
quod probat , quia cū lex sit regula &
mensura , ea maxime respicit ordinem ad
vltimum finem , tanquam ad primum
principium humanorum actuum , cum-
que pars ordinetur ad totum & vnus ho-
mo sit pars communitalis perfectæ , ne-
cesse est quod lex respiciat ordinem ad
fœlicitatem communem.

Idem clariùs ostendi potest , quia ad
solam potestatem publicam spectat con-
dere leges : at potestas publica directè
respicit bonum publicum , cum propter
illud instituta sit. Confirmatur , quia in-
ter causam efficientem seu mouentem , &
finalem debet esse proportio ; atqui le-
ges non condantur nisi ab iis , qui præ-
sunt multitudini , quique sunt superiores
quolibet particulari homine , in ea mul-
titudine contento : quare in bonum com-
mune talis multitudinis eas dirigere de-
bent.

Dices I. Lex naturæ non ordinatur ad
bonum commune , quia etsi nulla esset
respublica , posset subsistere in singulari-
bus hominibus ; imò ea vigeat in primo

parente, quoad solus erat. Confirmatur, nam quilibet homo, ex lege naturali, tenetur conseruare propriam vitam: hoc autem non respicit bonum commune, sed proprium. Respondeo 1. quæ antedicta sunt, debere præsertim intelligi de lege positiua. 2. ea etiam, suo modo, posse accomodari ad legem naturalem. Nam etsi lex naturalis procuret bonum particulare, id non impedit quo minùs ea ordinetur ad bonum commune: quia sicut respublica non coalescit nisi ex particularibus hominibus, ita bonum commune non resultat nisi ex bonis particularium. Cum ergo Deus homines creauerit, ad constituendam vnã reipublicam, dubium non est, quin lex naturæ, ex intentione Dei, in bonum ipsorum commune ordinetur; præsertim cum talis lex omnibus hominibus imposita sit, omnesque obliget.

Vnde ad confirmationem dicimus, quòd ex lege naturæ, teneatur vnusquisque propriam vitam conseruare, id non parum conducere ad bonum commune: eò quòd salus reipublicæ à vita particularium pendet. Præterquam quòd ipsa lex naturæ, quæ hominem inclinat ad conseruandam sibi vitam, eundem mouet ad eam pro patriæ salute, si occasio

150. T R A C T A T V S
tulerit, exponendam.

Dices 2. videmus varias leges cedere in bonum solius Principis, quales sunt de tributis pendendis, & similes: Ergo non est de ratione legis, vt cedat in bonum commune. Confirmatur, nam Reges, & Principes sunt Domini respectu suorum subditorum: at Dominus in serui gubernatione non attendit ad bonum ipsius serui, sed ad suum proprium commodum. Respondeo leges de soluendis vectigalibus, conducere ad bonum commune, quatenus necesse est vt Rex diuitiis abundet, tum ad sustinendam dignitatē regiam, tum ad regnum, cui præest, armis contra hostes defendendum. Ad confirmationem dicimus, Reges habere in suos subditos dominium iurisdictionis, non autem dominium despoticum, adeoque non posse pro arbitrato suo eorum bona usurpare, sed quantum necessitas boni communis postulat. Et sanè ex communi Iuristarum, & Theologorum sensu, illud est discrimen inter Tyrannum, & Regem, quòd ille pro suo nutu subditis imperat, propriumque commodum spectat, iste verò populi sibi commissi utilitatem quærit.

CONCLUSIO III. Non spectat ad quemlibet condere legem, sed tan-

tum ad multitudinem, vel ad eum qui
 præest multitudini.) Ita S. Doctor supra
 art. 3. vbi rationem affert, quia lex pri-
 mò & principaliter ordinatur ad bonum
 commune, vt dictum est: ordinare au-
 tem aliquid in bonum commune est, vel
 totius multitudinis, vel alicuius geren-
 tis vicem multitudinis: siquidem ordina-
 re in finem aliquem, est eius, cuius est
 proprius ille finis: quare condere legem,
 vel spectat ad multitudinem, vel ad eum
 qui præest multitudini.

Rectè autem talem potestatem refert
 S. Thomas tum in multitudinem, id est,
 in rempublicam perfectam: cùm enim ta-
 lis multitudo superiorem non agnoscat,
 ipsa potest ex iure naturæ, seipsam gu-
 bernare, sibi que leges in commune com-
 modum præscribere: tum in illum qui
 præest multitudini, seu in Regem, alium-
 ue supremum principem nam respublica
 suam iurisdictionem, & potestatem con-
 dendi leges, in eum transfert, quem
 communi consensu ad sibi imperandum
 elegit.

Neque refert 1. quod dicitur 2. Politic:
 cap. vltimo, eos qui priuatam vitam a-
 gunt, leges interdum statuere: ibi enim
 statuere; latè sumitur pro, de lege statuè-
 da agere, aut consilium dare: vt tamen

lex firmitatem, & vim obligandi habeat, legitimi superioris autoritas, & imperium accedere debet. Vnde leges à Platone conscriptæ, non habent propriè rationem, & vim legum, nisi ab aliqua republica approbatæ, & constitutæ sint.

Neque refert 2. quod non rarò ij qui præsumunt multitudini, careant scientia, & prudentia, ad leges ritè stabiliendas, requisita: hinc enim non sequitur, eos careere potestate necessaria ad leges statuendas, sed tantùm illos non debere tali potestate uti, quin priùs viros prudentes, rerumque gerendarum peritia instructos, ea de re consuluerint.

 SECTIO II.

An promulgatio & acceptatio sit necessaria.

CONCLUSIO I.

Romulgatio spectat ad rationem legis.) Ita docet S. Thomas eadem quæst. art. 4. & probat, quia lex aliis imponitur per modum regulæ, & mensuræ: et regula & mensura imponitur per hoc,

quòd in eorum notitiam deducitur, per promulgationem: quare promulgatio necessaria est, vt lex vim obligandi habeat. Confirmatur, quia cùm voluntas non possit ferri in incognitum, sequeretur homines obligari ad impossibile, si tenerentur legem seruare, ante sufficientem illius promulgationem.

Vbi aduertendum est 1. ex probabiliori sententia, promulgationem ipsam esse de essentia legis, quia vt supra diximus, de essentia legis est, vt subditos obliget ad opus aliquod exequendum, vel omitendum; obligare autem nequit, nisi sit promulgata.

Aduertendum 2. quòd sicut præcepta particularia non obligant, nisi priuatim patefiant; ita neque leges, quæ sunt statuta quædam publica, seu ad communitatem spectantia, nisi publicè innotescant. Vnde si quis priuata scientia cognosceret, legem aliquam statutam esse, non teneretur eam obseruare, si nondum esset promulgata.

Aduertendum. 3. vt lex obliget, non requiri quod singulis in particulari fuerit promulgata, aut in notitiam eorum venerit: est enim lex regula quædam publica, & vniuersalis quæ satis est vniuersaliter

omnibus proponi, & per accidēs est, quòd in notitiam singulorum non veniat. Unde etiam constat, non opus esse, vt legis promulgatio fiat in singulis locis, sed satis esse, si fiat in celebrioribus; cū inde facile in omnium notitiam venire possit.

Aduertendum 4. legem naturalem promulgari ex S. Thoma art. citato ad 1. ex hoc ipso quòd Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam. Quod ita potest intelligi, vt in creatione hominis, lex naturalis sit ei promulgata, quoad habitum; quoad actū verò, quando primū vtitur ratione: tunc per naturalem synderesim incipit cognoscere, quid agendum, quid non agendum sit.

Porro ex omnibus huc vsque tractatis, S. Doctor prædicto art. 4. hanc legis definitionem colligit. Lex est orditio rationis, ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata; cuius omnes particulæ, iuxta iam traditas conclusiones, intelligi debent.

CONCLUSIO V. Ad valorem, & obligationem legis canonicae, aut civilis, acceptatio populi non est necessaria.) Prior pars probatur, quia cū Pontifex non accipiat à populo potestatem ligan-

di, atque soluendi per leges, sed immediate à Christo, nulla ratio est cur putemus, eum non posse legem aliquam statuere, nisi dependenter à voluntate & approbatione populi. Confirmatur, nam iuridica illa potestas approbandi leges canonicas, non residet in populo ex iure naturæ, aut ex speciali concessione Dei, ut notum est: at neque ex voluntate Pontificis, cum fundamento careat, quod aliqui dicunt, Pontificem non condere legem, nisi sub illa conditione, si populo placuerit. Ergo dicendum est, in Pontifice esse potestatem constituendi leges Ecclesiasticas, antecedenter ad consensum populi: ita ut de facto tales leges obligent, etsi fideles eas non approbent, imò licet iis obedire renuant.

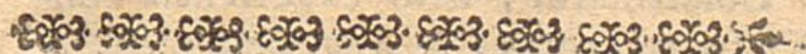
Vnde collige, eum per se loquendo peccare, qui tempore præscripto legem Pontificiam non seruat, eò quòd nondum à populo receptam esse videt. Dico, per se loquendo: nam si, verbi causa, lex statuta sine graui difficultate, obseruari non possit, non erit peccatum, contra illam agere, donec constet eam à Pontifice, talis difficultatis minimè ignaro latâ esse: qui interim cum fundamento præsumi potest, eum non intendisse subditos obligare, cum tanto eorum incommodo.

Dices, nonne non vsus, seu desuetudo vim habet abrogandi legem, etiam canonicam? Ergo vt non teneantur particulares eam obseruare, sufficit quòd recepta non sit. Respondeo non sequi: nam aliud est quòd quo primùm tēpore vult Pontifex, vt lex seruetur, liceat eam non seruare si à populo tunc acceptata non sit: aliud, quòd si lex Pontificia à populo nunquam fuit acceptata, & talis non acceptatio tanto tempore duret, quantum requiritur vt desuetudo legitimè præscripta censeatur tunc fas sit ei non obedire. Quare etsi hoc posterius verum sit, non tamen prius illud verum esse censendum est.

Posterior pars suadetur, quia cùm Princeps habeat potestatem absolutam condendi leges, quo titulo dici potest, leges ab eo decretas non valere, sine consensu populi? Quod enim potestatem illam ab ipso populo acceperit, hoc nihil refert: si quidem non eam accepit cum ea limitatione, vt non posset leges statuere, dissentiente populo, aliàs non ipse esset Princeps supremus, vt supponimus, sed populum secum conregnantem haberet. Cùm ergo potestatem habeat absolutam, potest leges condere, quæ obligationem inducant: siue subditi consentiant, siue non.

Confirmatur, nam experientia constat Imperatores, & Reges etiam pios, & Catholicos pœnarum impositione cogere sibi subditos, ad acceptationem & observantiam legum suarum: quis autem eiusmodi consuetudinem, tanquam malam damnare audeat? At certè esset mala, si legum firmitas & obligatio nulla esset, sine acceptatione & consensu populi: Ut summum enim posset Princeps cogere ad observantiam legum, postquam à subditis acceptatæ essent.

Vnde sequitur eos peccare, qui primi legem à Principe statutam, sine causa legitima, transgrediuntur: quod verum existimo, etiam si Princeps transgressionem sciat; nec puniat: cum enim ad talem cognitionem supponatur transgressio, hæc ab illa honestari non potest. Dico, sine causa legitima: nam si legis latæ observatio sit valde gravis, aut receptæ consuetudini repugnans, prudenter præsumi potest, Principem non intendere, ut eo casu obliget, donec mentem suam apertius declaret, ut ante dictum est.

CAPVT III.

De lege aeterna, & naturali.

CONCLUSIO I.

LEX aeterna ponenda est in Deo.)
 Probat, quia vt ait S. Thomas 1. 2. quæst. 91. art. 1. lex nihil est aliud quàm, dictamen practicæ rationis in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam: at tota communitas vniuersi gubernatur ratione diuina, vt satis patet ex tractatu de Deo: ergo ratio illa gubernationis rerum habet rationem legis, idque ab aeterno, cum nihil concipiat ex tempore, sed aeternum omnium conceptum habeat.

Quod si obiicias 1. omnem legem aliquibus imponi; non fuisse autem ab aeterno, quibus lex posset imponi. 2. promulgationem spectare ad rationem legis, eam autem non potuisse fieri ab aeterno. Ad hæc ita respondet S. Doctor loco citato, ad 1. quidem, aeternum diuinæ mentis conceptum habere rationem legis aeternæ, secundum quod à Deo ordinatur.

ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum. At 2. verò, promulgationem fieri verbo, & scripto; & utroque modo legem æternam fuisse promulgatam, ex parte Dei, quia & Verbum diuinum est æternum, & scriptura libri vitæ est æterna,

Verùm ista non carent difficultate, quia vt patet ex Capitis præcedentis Cõclusionẽ. 4. promulgatio requisita, ex mente S. Thomæ, ad rationem legis, non tantum se tenet ex parte Legislatoris, sed etiam ex parte subditorum; quatenus lex est regula, & mensura quæ ipsis applicari debet per promulgationem, vt per eam regulentur, & dirigantur in finem intentum. Quare dicendum videtur, legem æternam non habere propriam rationem legis, prout de lege hic agimus.

Non tamen erit inutile, quæ habet S. Thomas 1. 2. quæst. 93. per totam breuiter hic colligere 1. in eo distinguit legem æternam, ab idea, quòd ratio diuinæ sapientiæ, in quantum per ea cuncta sint creata, habet rationem artis, vel exemplaris, seu ideæ; quatenus verò mouet omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis. 2. nullum, præter Deum, & beatos, posse cognoscere legem æternam,

ut est in seipsa ; omnes tamen creaturas rationales posse eam cognoscere, secundum aliquam eius irradiationem, seu participationem maiorem, vel minorem, quatenus omnes veritatem aliquatenus cognoscant, saltem quantum ad principia communia legis naturalis. 3. omnes leges, in quantum participant de ratione recta, deriuari à lege æterna; siquidem in omnibus mouëtibus ordinatis, virtus secundi mouentis deriuatur à primo mouente: quare cùm lex æterna sit ratio gubernationis in supremo gubernante, necesse est quòd omnes rationes gubernationis, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, à lege æterna deriuentur. 4. cùm lex æterna sit ratio gubernationis, quæcunque diuinæ gubernationi subduntur, nimirum omnia creata, legi æternæ etiam subdi; quæ uerò diuinæ gubernationi subiecta non sunt, qualia sunt quæ pertinent ad naturam diuinam, æternæ legi non subiici, sed esse realiter ipsam legem æternam. 5. illud esse discrimen inter bonos, & malos, quò boni perfectè subsunt legi æternæ tanquam semper secundum eam agentes: mali autem imperfectè quidem, ex parte actionis quatenus imperfectam habent cognitionem boni, & inclinationem ad

illud:at perfectè,ex parte passionis, quatenus scilicet patiuntur, quantum lege diuina præscriptum est.

CONCLUSIO II. Lex aliqua naturalis ponenda est in nobis.] Probatur ex S. Thoma 1. 2. quæst. 91. art. 2. quia cum omnia creata à lege æterna regulentur, & mensurentur ex dictis, manifestum est, quòd omnia participant aliquam legem æternam, in quantum scilicet habent inclinationes in proprios actus, & fines. Illud autem est peculiare in rationali creatura, quòd ipsa ita subiacet diuinæ prouidentia, vt sibi, & aliis prouidere possit: quare participatio legis æternæ in ea lex naturalis appellatur.

Hoc autem non habet locum in brutis, aliisque ratione carentibus. quia cum lex sit opus rationis, ea propriè irrationalibus locum habere non potest. Neque dicitur lex naturalis in homine, quòd per eam homo, quodam naturæ impetu feratur, vt bruta: sed quia per lumen naturale ipsius menti impressum, mouetur ad honestè agendum.

Vt autem, quæ fusè de hac lege tradit S. Thomas quæst. 93. paucis comprehendam. Observandum 1. legem naturalem non esse propriè habitum, sed potius actum. Primum patet, quia lex na-

rualis ab homine amoueri omnino non potest : at nullus est habitus propriè dictus, siue sit acquisitus, siue infusus, qui à subiecto, saltem diuinitus, separari non possit. Secundum sequitur **ex primo**, ac præterea ostenditur, tum **quia lex naturalis** nihil aliud esse videtur, quàm iudicium illud, seu dictamen rectæ rationis, quo quis iudicat, bonum esse prosequendum, & malum fugiendum; tum quia proprium legis est regulare, dirigere, & imperare: illa autem & similia sunt actus. Non negarim tamen, legem naturalem aliquo modo se habere instar habitus, quatenus de agendis semper iudicare potest, etiam de iis non semper actu iudicet.

Observandum 2. eam proportionem seruandam esse inter intellectum speculatiuum, & practicum, quòd sicut in illo ponimus intelligentiam, quæ aliud nihil est quàm habitus, quo primis & per se notis propositionibus speculatiuis assentimur: ita in isto ponimus synderesim, quæ aliud nihil est quàm habitus, quo primis principis practicis assensum præbemus.

Observandum 3. præcepta legis naturæ esse plura, cum ita se habeant in homine respectu operabilium, sicut in re-

bus demonstrabilibus se habent prima principia, quæ plura esse constat. Vnde quemadmodum in speculabilibus, assignatur primum aliquod principium, à quo cætera pendent, nimirum illud. Impossibile est de eodem idem affirmari, & negari: ita in practicis, ex illo primo principio, bonum est amplectendum, & malum repudiandum, in aliorum principiorum practicorum notitiam deueniri potest. Cum eo tamen discrimine, quòd aliqua longè faciliùs ex illo primo principio deducantur, quàm alia.

Observandum 4. legem naturalem esse eandem apud omnes, quoad sua principia communissima, cum hæc omnibus sint per se nota: at verò quoad particularia iura, quæ ex communibus illis principiis, tanquam conclusiones, deducuntur, ut plurimum esse eandem apud omnes, non tamen semper, propter varietatem circumstantiarum. Vnde etsi ex illo principio generali, quod tibi fieri non vis alteri non feceris, communiter sequatur, gladium reddendum esse Domino petenti, non tamen, si contingat, Dominum eo velle se, vel alium occidere. Cæterum quia eò minùs conclusio euidēs est, quo magis distat à primis principiis.

hinc facile colligi potest, multa præcepta naturalia à simplicioribus posse inculpabiliter ignorari.

CONCLUSIO III. Lex naturæ mutari potest per additionem, non tamen per subtractionem; ita ut quod iam est de lege naturæ, de ea postea desinat esse.) Hanc tradit S. Thomas quæstionis citatæ art. 5. & priorem partem probat, quia legi naturæ multa superaddita sunt præcepta legis diuinæ, & humanæ. Posterioverò, quia lex naturæ, quoad sua prima principia, est penitus immutabilis: quoad secundaria autem non mutatur, nisi interdum in casibus particularibus de quibus ante.

Verùm si exactè loqui velimus, in eiusmodi casibus, non tam mutatio, fit in ipsa lege, quàm in materia legis: quæ enim lex naturalis dicitur, gladium depositum, per se loquendo, reddendum esse, eadem prohibet ne reddatur domino furioso: & quoad hoc, mutatio non potest cadere in legem naturalem, ita ut aliquando sicutum sit, gladium furioso restituere.

Dices, lex naturalis in multis videtur immutata, siquidem libertas de iure naturæ, & tamen iure gentium seruitus introducta est. Est etiam præceptum legis

naturæ, vt bona domino suo restituantur: ar lege humana statutum est, vt qui bona fide, certo tempore aliena possedit, ad restitutionem non teneatur. Item matrimonium clandestinum iure naturæ validum est. fuit tamen auctoritate Concilij Trident. irritatum. Respondeo, prædicta non esse de iure naturali præceptiuo, sed concessiuo dumtaxat, adeoque posse in iis contingere mutationem, ob circumstantias occurrentes. Id est, ius quidem naturale permittit, vn homines sint liberi, vt bona sint communia, vt matrimonium clandestinum valeat: non tamen præcipit, vt hæc ita se habeant, adeoque non prohibet, quin oppositum statui possit. Quemadmodum etsi dici aliqua ratione possit, esse ex iure naturæ, quod homo nudus sit; non tamen dici potest, eo iure prohiberi, ne vtatur vestibus.

CONCLUSIO IV Non potest Deus propriè, & directè dispensare in lege naturæ, id est facere vt persona aliqua non teneatur seruare legem naturalem, sub iisdem illis circumstantiis, sub quibus eam seruandi obligatio incumberebat. At Deus nequit eo modo legis naturalis obligationem tollere, ita scilicet vt verbi causa, alicui licitum sit, propria auctoritate, hostem occidere; bona aliena,

domino inuito, surripere, & retinere: ista enim & similia sunt ex se, & intrinsecè contra rectam rationem, adeoque nisi aliqua mutatio in iis contingat, non possunt fieri honesta & licita.

Dices 1. nonne Deus dispensauit cum Abrahamo, quoad præceptum non occidendi; cum Osea, quoad præceptum non fornicandi, & cum Israëlitis, quoad præceptum non furandi? Respondeo negatiuè, nam præceptum naturale est, non occidendi propria auctoritate; non accedendi ad eam, quæ non est propria vxoris & non surripiendi bona aliena, inuito Domino. Deus autem in iis non dispensauit, quia Abraham non propria, sed Dei iubentis auctoritate voluit occidere filium; Oseas contraxit matrimonium cum fornicaria, antequam ad eam accederet; & Israëlites ex donatione Dei, supremi rerum omnium Domini, habuerunt ius in bona, quibus Ægyptios spoliauerunt. Non ergo hæc est propria, & directa dispensatio in lege naturæ, sed appositio alicuius circumstantiæ, qua posita, ipsa naturalis obligatio cessat.

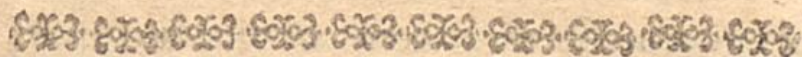
Dices 2. Summus Pontifex sæpe dispensat in voto, in iuramento, aliisque non paucis, quæ tamen lex ipsa naturæ

seruanda esse docet. Ergo cum dici non possit, tales dispensationes esse inualidas, inde à fortiori concludendum est, Deum habere potestatem dispensandi in lege naturæ. Resp. 1. votum iuramentū, & similia nō esse ius naturale, fundatum in sola natura rationali, sed in libertate humana; quia ex lege naturæ non tenemur uovere, aut iurare: ex hypothese tamen quòd uouimus, aut iurauimus, tenemur ex iure ipso naturæ, votum, & iuramentum seruare. Respondeo 2. neque in his Pontificem dispensare propriè, & directè, non enim facit, ut liceat homini non implere promissionem Deo factam, & non relaxatam; sed autoritate Dei promissionem relaxat, quo ipso obligatio eam seruandi per se corruit.

Ex his autem quæ hastenus tradita sunt, intelligi potest, quid dicendum sit ad difficultatem illam, quam S. Doctor proponit quæstionis citatæ art. 6. an scilicet possit lex naturæ à corde hominis aboleri. Respondendum quippe est cum distinctione, nam si agatur de principis communibus legis naturæ, ea ut sic non potest deleri de cordibus hominum: quicumque enim ratione utitur, cognoscit in genere bonum esse amplectendum, & malum fugiendum: si verò

quæstio sit de conclusionibus deductis ex
primariis principiis, quæque sunt præcep-
ta particularia, lex naturalis, quoad
hæc, deleri potest, vel propter ignoran-
tiam, vel propter prauas consuetudines,
& habitus corruptos. Itaque cor huma-
num, in quo lex naturalis scripta est, se
habet interdum instar carthæ, in qua ma-
iores characteres adhuc apparent, mino-
res verò planè deleti sunt. Cæterum
quia conscientia magnam cum antedictis
affinitatem habet, non erit abs re de ea
hîc agere: præsertim cum voluntas te-
neatur ei se conformare, tanquam suæ
regulæ.

CAPVT

CAPVT IV.

De lege diuina, veteri, & noua.

CONCLVSIO I.

Necessarium fuit ad directionem naturæ humanæ, habere legem diuinam, præter naturalem, & humanam. Ita S. Thomas 1. 2. quæst. 91. art. c. 4. quod probat, tum quia cum homo creatus sit, ut aliquando supernaturali beatitudine fruatur, debuit ad hunc finem dirigi, media aliqua lege supernaturali & diuina: tum quia non potest homo semper, quoad singularia & contingencia sine errore dirigi, nisi per legem diuinam, erroris incapacem, sciat quid agendum, quid cauendum sit: tum quia cum lex humana nequeat hominem regulare, quoad actus internos, danda erat lex diuina, quæ non tantum exterius, sed etiam interius eum rectè ordinaret: tum denique quia lex humana non potest omnia peccata prohibere, aut punire, sicut diuina.

de Angelis.

H

Notandum autem ex articulo 1. legem diuinam esse duplicem, nempe veterem, & nouam, easque inter se non distingui specie, sed tanquam perfectum, & imperfectum in eadem specie, vt patet ex Paulo qui ad Galat. 3. comparat legem veterem, puero existenti sub prædago: nouam verò, viro perfecto. Quod etiam ex eo colligitur, quia lex vetus ad bona sensibilia, & terrena proximè ordinabat; noua ad intelligibilia, & cœlestia dirigit; illa actus tantum externos regulabat, hæc etiam internos, & ideo dicitur quòd lex vetus cohibet manum, lex noua animum. Tandem prior ad obseruantiam præceptorum, timore pœnarum inducebat, posterior autem amore, per gratiam Christi, in cordibus nostris diffuso.

CONCLUSIO II. Lex vetus erat bona.) Hoc probat S. Doctor 1. 2. quæst. 89. art. 1. tum ex verbis illis Pauli ad Rom. 7. Lex quidem sancta est, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Tum quia lex illa est bona, quæ consonat rectæ rationi: at lex vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi aduersatur, & peccata prohibebat, quæ sunt contra rectam rationem.

Nota autem, illud esse discrimen inter

legem humanam, & diuinam, quòd humana finem suum, qui est temporalis tràquilitas ciuitatis, assequi potest, cohibendo nimirum actus externos, qui statũ pacificum ciuitatis perturbare possunt: diuina verò non potest, nisi à gratia adiuuetur, hominem perducere ad fœlicitatem æternam, quæ est illius finis. Quare cum lex vetus gratiam non conferret, inde colligit, eam non fuisse perfectam, etsi bona esset.

Dices, Exechielis 20. ait Deus se dedisse Iudæis legem non bonam Paulus verò frequenter in legem veterem insurgit, & speciatim in epist. ad Rom. cap. 4. & sequentibus, cum ait, legem iram operari, eam subintrasse vt abundaret delictum: peccatum sine lege mortuũ esse, &c. Tandem quomodo bona est lex, quæ permittit vsuram, & libellum repadij? Respondeo ad 1. præcepta dici non bona, vel quia gratiam non conferebat, per quam fieret bonum, vt intelligit S. Thomas post Augustinum, vel quia lex antiqua si conferatur cum noua, quæ multò melior est, videtur mala: sicut è contra quæ mala sunt videntur bona, si cum peioribus conferantur: vel melius, vt ibi non agatur de lege veteri, sed de præceptis iniquis, quæ Deus permisit Iudæis

imponi, in poenam præcedentium peccatorum.

Ad 2. omnia verba Pauli, quæ duriora videntur, piam expositionem sumere ex cap. 7. epistolæ ad Rom. vbi ait, Lex peccatum est? absit, &c. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiã: id est, occasione non quidem data à lege, sed accepta ex mea infirmitate, factum est vt in varias concupiscentias exarserim, donec per spiritum gratiæ, inordinatum hoc desiderium fuerit mitigatum.

Ad 3. dicendum vel vsuram, & libellum repudiij non fuisse licita, & à Deo approbata, sed tantum permittæ, seu tolerata, vt quidam putant: vel si fuerunt Iudæis licita, vt alij existimant, ea non fuisse mala; quia potuit Deus dissoluere primum matrimonium, quo ipso licebat Iudæis cum secunda contrahere. Potuit etiam Deus dare Iudæis, quod à Gentilibus supra sortem accipiebant, sicut illis dedit spolia Ægyptiorum: quare acceptio talis pecuniæ non erat illicita.

CONCLUSIO III. Lex vetus data est à Deo, per Angelos, idque soli populo Iudæorum.) Quòd sit à Deo data, satis patet, tum ex capite 20. Exodi, & sequentibus, & ex illo Matth. 15. Irri-

tum fecistis mandatum Dei, propter traditiones vestras; & ex verbis illis Rom. x. Segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos, in Scripturis sanctis, de filio suo. Tum quia in Concilio Trident. sess. 14. statuitur, vnum Deum esse authorem noui, & veteris testamenti. Tum quia vt ait S. Thomas quæst. citatæ art. 2. Lex vetus ordinabat homines ad Christum dupliciter, primò testimonium Christo perhibendo, secundò per modum cuiusdam dispositionis, quatenus homines ab idololatria retrahens, concludebat eos sub cultu vnius Dei, à quo saluandi erant per Christum. Manifestum est autem quòd eiusdem est disponere ad finem, & ad finem perducere; quare ab eodẽ Deo bono data est lex, à quo per gratiam Christi, salus hominum facta est. Vnde refellitur impiissimus error Manichæorum, qui fingebant duos esse Deos, alterum bonum, alterum malum; & priorem volebant esse authorem noui testamenti, posteriorem antiqui.

Quòd verò lex antiqua data sit per Angelos, probatur ex art. 3. quia cum lex illa esset imperfecta, & disponeret ad perfectam, cõgruum fuit, vt quemadmodum in artibus, primarius artifex perfe-

ctum actum per seipsum operatur : quæ verò disponunt ad perfectionem vltimã, per suos ministros exequitur: ita lex antiqua daretur per Angelos, qui sunt ministri Dei ; noua verò per ipsum Deum hominem factum. Ex quo intelligis, non mirum esse quòd Angelus dixerit, Ego sum Deus Abraham, cum in persona Dei loqueretur ; quemadmodum Sacerdos dicit, Hoc est corpus meum, quia loquitur in persona Christi.

Tandem quòd lex vetus solis Iudæis data fuerit, probatur ex art. 4. quia cum Christus ex illis esset nasciturus, æquum erat vt Deus legem, aliaque specialia beneficia iis concederet, vt ita specialiter Deo consecrarentur, & ab aliis populis distinguerentur. Vnde est illud Psalmi 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et illud Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo est? multum per omnem modum, primum quidem quia credita sunt eis eloquia Dei.

Nota I. ex S. Doctore ibidem, promissionem Abraham factam, quòd Christus ex illius stirpe nasciturus esset, non fuisse ex meritis ipsius Abraham, sed ex gratuita Dei electione & vocatione, vt colligitur ex verbis illis Isa. 41. Qui

suscitavit ab oriente iustum, vocavit eum
 ut sequeretur se. Verùm ista intelligen-
 da sunt de merito proprio, & condigno:
 quòd enim sancti Patres meruerint de
 congruo Incarnationem, disertè tradit S.
 Thomas 3. parte quæst. 2. art. 11. Vnde
 à fortiori colligitur, eos potuisse mereri
 de congruo, ut Christus ex iis nasce-
 retur.

Nota 2. ex articulo 5. legem veterem
 non obligasse nisi Iudæos, quia quæ sta-
 tuuntur ad specialem aliquorum sancti-
 ficationem, non obligant nisi illos; sicut
 laici non obligantur, ad ea quæ sunt cle-
 ricorum. Quare cum lex vetus data sit
 Iudæis, ut specialiter sanctificarentur,
 & dicarentur cultui Dei, ex antedictis,
 non nisi qui erant ex gente Iudæorum,
 tenebantur ad illius observantiam. Quòd
 intellige quoad præcepta, quæ erant
 propria illius legis: nam si sermo sit de
 præceptis moralibus, quæ per eam ma-
 nifestabantur, non modo Iudæi, sed etiã
 Gentiles ea observare tenebantur; cum
 ad legem naturæ spectent.

CONCLUSIO IV. Lex nova
 non distinguitur à veteri quoad finem,
 sed quoad modum ducendi in finem.)
 Probat ex S. Thoma 1. 2. quæst. 107.
 art. 1. quia lex vetus, & nova tendunt ad

eandem finem, ut scilicet homines sub-
dantur Deo; illa fuit quasi pædagogus
puerorum, hæc verò est quasi lex perfe-
ctorum: quia est lex charitatis, quæ di-
citur vinculum perfectionis.

Notandum autem imprimis ex res-
ponfione ad 2. omnes differentias quæ
affignantur inter nouam, & antiquam le-
gem, sumi secundum rationem perfecti,
& imperfecti: præcepta enim legis, cu-
iufibet dantur de actibus virtutum, ad
quos aliter inclinantur imperfecti, aliter
perfecti, illi cum careant virtutis habi-
tu, inclinantur ad virtutis opera ab ex-
trinseco, puta ex comminatione pœnarum,
aut ex promissione præmiorum: hi verò,
cum virtute præditi sint, inclinantur ad
opera bona, ex amore virtutis. Unde lex
antiqua dicitur lex timoris, noua autem
lex amoris. Cæterum hæc distinctio re-
ferenda est ad statum vtriusque legis,
non ad singulas personas; siquidem non
pauci erant in lege antiqua, qui duce-
bantur amore, & vice versa plurimi sunt
in noua, qui terroribus ad bona opera
adiguntur.

Notandum præterea ex art. 2. legem
veterem per nouam fuisse completam,
tam quoad finem, quàm quoad præcep-
ta. Quoad finem quidem, qui erat homi-

num iustificatio: hæc enim non per legem antiquam, sed virtute nouæ peracta est. Quoad præcepta verò, quia Christus non tantum ea opere compleuit, sed etiã sua doctrina tripliciter perfecit, I. verum legis intellectum exprimendo, vt patet in homicidio, & adulterio 2. ordinando quomodo tutius obseruaretur, quod lex vetus statuerat, vt constat de non iurando 3. præceptis supperaddendo quædam perfectionis consilia.

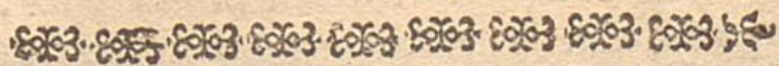
Notandum rursus ex art. 3. Legem nouã virtualiter contineri in veteri, quatenus clarè & explicitè traduntur in noua, quæ in antiqua obscurè & implicitè continebantur. Hoc patet in præceptis: nam mystetia nostræ fidei, quæ tenemur credere, valde obscurè tradebantur ante aduentum Christi: præcepta verò moralia peccatis hominum non parum obscurata erant; & Sacramenta nouæ legis, quorum vsus est sub præcepto, non aliter erant apud antiquos, quàm secundum aliquam significationem & figuram. Ex quo patet, modum quo lex noua continetur in veteri, non repugnare antedictis, de impefectione antiquæ legis, respectu nouæ: hæc enim in ea continetur, sicut arbor in semine, aut sicut species in genere, & vno verbo sicut perfectum &

completum, in imperfecto & inchoato.

Notandum postremò ex art. 4. legem veterem esse multò grauiorem noua, si attendatur ad opera externa, quæ præcepta erant quia ob ingentem multitudinem cæremoniarum, multò plura opera tunc erant sub præcepto, quàm nunc sint; si autem ratio habeatur interiorum virtutum actuum, quatenus fiunt promptè, & delectabiliter, quoad hoc legem nouam esse grauiorem veteri; quia in noua prohibentur interiores motus animi, qui expressè in veteri non prohibebantur in omnibus.

Verum etsi posterior hæc pars rectè concludat, si tantum ipsa nouæ legis præcepta quoad se ponderentur, vt sunt scripta; non tamen si considerentur, vt sunt coniuncta cum fide, & gratia noui testamenti: sic enim absolutè dici potest, legem nouam esse suauiore[m] veteri, iuxta illud Christi Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, &c. iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Quare dicendum est, Doctorem Angelicum in priori sensu loquutum, vt etiam ex eo suaderi potest, quia ille 1. 2. quæst. 106. art. 1. docet, id quod præcipuum est in lege noua, esse gratiã Spiritus sancti in cordibus scriptam:

DE LEGE. CAP. V. 179
quod vero secundarium est in ea, esse
scripta, seu ea quæ traduntur nobis vt
credenda, vel agenda.

CAPVT V.

De præceptis utriusque legis.

CONCLUSIO I.

IN veteri lege erant præcepta mora-
lia, & cæremonialia, & iudicialia.)
Prima pars probatur à S. Thoma 1. 2.
quæst. 99. art. 2. quia sicut lex humana
tendit ad constituendam amicitiam inter
homines, ita intentio legis diuinæ est,
constituere amicitiam inter Deum &
homines: cùmque similitudo sit causa
amoris, debent homines esse boni, vt a-
micitiam incant cum Deo, qui optimus
est: quare oportuit in veteri lege, dari
præcepta de actibus virtutum moralium,
per quos homines fiant boni.

Secunda pars ostenditur ex art. 3. nam
lex diuina principaliter instituta est, ad
ordinandum homines in Deum; homi-
nes autem ordinantur in Deum non tan-
tum per interiores actus mentis, qui

H 6

sunt credere, sperare, & amare, sed etiam per exteriora quædam opera, quibus homo diuinam seruitutem profiterur. Quare congruum fuit vt darentur præcepta, non tantum de actibus internis, sed etiam de operationibus seu cæremonis externis, quibus Deus colendus esset. Vnde quamuis colere Deum, vt est actus virtutis, pertineat ad præceptum morale: quod tamen Deus colatur talibus hostiis, aut talibus muneribus, hoc spectat ad præcepta cæremonialia.

Tertia pars suadetur ex art. 4. nam ad legem diuinam pertinet, homines ordinare ad Deum, & inter se: cumque lex naturæ vtrumque præstet in communi, oportet vt vtrumque determinetur per legem diuinam, vel humanam. Sicut igitur determinatio communis præcepti, de cultu diuino, fit per præcepta cæremonialia: ita determinatio præcepti communis, de iustitia obseruanda inter homines, determinatur per præcepta iudicialia.

CONCLUSIO II. Præcepta omnia moralia pertinent aliquo modo ad legem naturæ, & reducuntur ad præcepta decalogi, quæ conuenienter numerari, & ordinari solent. Prima pars probatur ex S. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 1. quia si

cut omne iudicium rationis speculatiuæ procedit à naturali cognitione primorū principiorum; ita etiam omne iudicium rationis practicæ, quæ est regula humanorum actuum, procedit ex quibusdam principiis naturaliter cognitis, sed diuersimodè. Nam quædam sunt in humanis actibus adeo explicita, quod statim cum modica cōsideratione possunt approbari, vel reprobari per illa communia & prima principia: vt non esse occidendum, non furandum, &c. & hæc sunt absolute de lege naturæ. Quædam verò sunt, ad quorum iudicium requiritur multa cōsideratio diuersarum circumstantiarum, quas cōsiderare diligenter non est, nisi sapientum, quale est illud: Coram capite consurge, &c. & hæc ita sunt de lege naturæ, vt tamen indigeant disciplina, qua minores à sapientibus instruatur, Quædam tandem sunt, ad quæ diiudicanda indiget homo instructione diuina, sicut est illud: Non facies tibi sculptrile. &c.

Secunda pars suadetur ex art. 3. nam illa præcepta ad Decalogum pertinent, quorum noticiam habet homo per seipsum à Deo, cuiusmodi sunt illa quæ statim ex primis principiis cōmūnibus aut ex fide diuinitus infusa innotescūt. Vnde

inter præcepta Decalogi, nec computantur præcepta communia & per se nota, nec ea quæ non nisi per disciplinam sapientum proueniunt à Deo ad populum. Vtraque tamen quodammodo continentur in præceptis Decalogi; priora quidè, sicut principia in conclusionibus proximis; posteriora vero, sicut conclusiones in principiis.

Tertia pars ostenditur ex art. 5. nam præcepta legis diuinæ ordinant homines ad quandam communitatem hominum sub Deo: vt autem homo rectè se habeat in tali communitate, debet benè se habere ad Deum, qui illi præest, & ad consocios suos; Deo debet fidelitatem, reuerentiam, & gratitudinem, vnde data sunt tria prima præcepta, Ad alios se habet vel specialiter, vt teneretur iis reddere debitum, pro quo est quartum præceptum, de honorandis parentibus: vel generaliter, vt nulli inferat nocumentum, siue opere, per homicidium, adulterium, furtum; siue ore, per falsum testimoniũ; siue corde, per concupiscentiam.

Quarta pars ex præcedenti colligitur, nam in primis grauiora sunt peccata contra Deum, quàm contra homines. Deinde grauius est offendere patètes, quàm alios. Rursus grauius est opere offendere quàm

ore, & ore, quàm corde: ac tandem inter peccata operis, grauius est homicidium, quàm adulterium; & adulterium, quàm furtum, vt habes articulo 6.

CONCLUSIO III. Cæremonia antiquæ legis conuenienter diuiduntur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias.) Probatur ex r. 2. quæst. 101. art. 4. nam cæremonialia præcepta ordinantur ad cultum Dei, in quo possunt cõsiderari 1. ipse cultus, qui specialiter cõsistit in sacrificiis. 2. instrumenta colendi, vt tabernaculum, vasa, & alia huiusmodi quæ pertinent ad sacra 3. institutio ad cultum diuinum, quod fit per quandam consecrationem, ad quam pertinent sacramenta. 4. cultorum singularis conuersatio, per quam distinguuntur ab aliis & ad hoc pertinent obseruantia, puta in cibis, & vestimentis, &c.

Est autem hîc obseruandum, circa eiusmodi cæremonias 1. sacrificia antiquæ legis habuisse duplicem causam valde congruam, alteram literalem, alteram figuralem, vt latè declaratur quæst. 102. art. 3. Literalis erat, tum vt homo rem aliquam offerendo, & consumendo in honoré Dei, ea oblatione profiteretur deum esse authorem vitæ & mortis, principium & finem rerum omnium: tum vt Iudæi

paulatim retraherentur ab idololatria, sacrificia vero Deo, non idolis offerendo. Figuralis verò, vt per animalium sacrificia repræsentaretur sacrificiũ crucis; quo ipse Christus seipsum deo obtulit, in odorem suauitatis.

Obseruandum 2. ex art. 4. duabus etiã de causis debuiffe institui sacra aliqua in veteri lege, nempe specialia templa & vasa, speciale tabernaculum, &c. Imprimis vt per hoc animi hominum ad maiorem Dei reuerentiam adducerentur; habet enim hoc humanus affectus, vt quæ communia sunt minùs reuerentur, quàm quæ habent aliquam excellentiæ discretionem ab alijs. Deinde vt cum lex vetus esset instituta ad repræsentandum mysterium Christi, per aliquas obseruantias speciales & determinatas, talis repræsentatio commodè fieri posset.

Obseruandum 3. ex art. 5. Sacramenta legis antiquæ habuisse item duplicem causam; literalem, & figuratiuam, verbi causa, ratio literalis Circumcisionis, eaque præcipua fuit, ad protestationem fidei vnus Dei: figuratiua verò, vt repræsentaretur circumcisio spiritalis facienda per Christum, seu ablatio corruptionis culpæ, & pœnæ in nos per carnalem originem desuuentis. Literalis ratio agni

Paschalis erat, ut fieret commemoratio beneficij; quo Deus Iudæos eduxerat de Ægypto: figuralis autem, ut per illius immolationem significaretur futura immolatio Christi. Et ita de aliis.

Observandum 4. ex art. 6. easdem rationes habuisse locum in observantiis legalibus, quia sicut aliæ res deputatæ ad diuinum cultum, aliquam specialitatem habere debent, ob maiorem earum reuerentiam: ita in cõuersatione illius populi, & præcipuè sacerdotum, debuerunt esse aliqua specialia, congruentia ad cultum diuinum. Et quia cultus legis figurabat mysterium Christi, debebant etiam illius obseruantia figurare aliquid, circa Christianorum vitam. Vnde quorundam animalium vsus in lege fuit prohibitus, literaliter quidem, vel quia immunditiam aliquam generant, vel ut Iudæi detestarentur morem Ægyptiorum, aliorumque Gentilium qui eiusmodi animalia idolis immolabant: figuraliter verò, ut intelligerent fugienda esse peccata, quæ per animalia illa prohibita repræsentabatur. Similiter prohibitum fuit Iudæis, ne induerentur vestibus lana, & lino cõtextis, tum quia Gentes eiusmodi vestimentis, in cultu Deorum suorum utebantur: tum ut indicaretur, lanam simplicitatis & in-

nocentiæ non debere coniungi, cum lino subtilitatis & malitiæ.

CONCLUSIO IV. Præcepta iudicialia in quatuor membra conuenienter diuidi possunt.) Probat, nam vt ait S. Thomas 1.2. quæst. 104. art. 4. cum per præcepta iudicialia homines ad inuicem ordinentur eorum distinctio sumi potest secundum distinctionem ordinationis humanæ. Quadruplex autem ordo in aliquo populo inueniri potest, vnus quidem, Principum populi ad subditos: qua ratione dantur præcepta de institutione Principum, & de reuerentia iis exhibenda: alius autem subditorum ad inuicem, cui respondent præcepta circa emptiones, venditiones, &c. tertius populi ad extraneos, quomodo extant præcepta de bellis contra hostes, de susceptione peregrinorum: quartus denique spectat ad domesticos, ad quos præcepta de seruis, vxoribus, & filiis diriguntur. Porro S. Doctor, quæst. 105. latè tractat de præceptis illis iudicialibus in speciali, variasque eorum conuenientias, ad intelligentiam scripturæ non parum necessarias, appositissimè tradit.

Quomodo autem præcepta iudicialia à moralibus, & cæremonialibus distinguantur, paucis accipe ex S. Doctore

Quæst. illa 104. tribus primis articulis.
 In primis hæc præcepta non inferuntur
 ex principiis naturæ, tanquam eorum
 conclusiones, & ea ex parte differunt à
 moralibus, & conueniunt cum cæremoni-
 alibus. Quia vero ordinantur ad con-
 uictum hominum inter se inuicem, in
 hoc distinguuntur à cæremonialibus,
 quæ ad cultum Dei pertinent. Rursus
 præcepta cæremonialia primo instituta
 erant, vt essent vmbra & figura futuro-
 rum, maximè Christi omnis sanctitatis
 authoris: iudicialia autem ad iustitiam,
 & pacem inter ciues constituendam præ-
 cipuè ordinata erant, non ad futurorum
 repræsentationem, Vnde cum præcepta
 cæremonialia nullatenus iam seruare li-
 ceat, quia indicarent Christum nondum
 aduenisse: possunt tamen iudicialia ite-
 rum institui, vt patet ex decimis, quæ
 auctoritate Ecclesiæ, in lege noua sunt
 præceptæ. Quia tamen lex Mosaïca pe-
 nitus extincta est quoad cæremonialia,
 & iudicialia, hæc nullo modo obligant,
 quatenus in ea lege continentur. Vnde
 Christus morte sua nos liberauit à iugo
 legis antiquæ, quantum ad eiusmodi
 præcepta, licet non quantum ad mora-
 lia, quia hæc etiam sunt de lege na-
 turæ.

CONCLUSIO V. In lege noua quæ-
 dā opera externa præcipiuntur, alia pro-
 hibētur fuit etiā homo sufficiēter per eā
 ordinatus quoad actus interiores.) Prior
 pars ita explicatur, iuxta mentē S. Tho-
 1. 2. quæst. 108. art. 1. Cū lex noua con-
 sistat præsertim in gratia, hæcque per
 Christū hominem nobis detur, congruū
 est vt per aliqua exteriora sensibilia, gra-
 tia à Verbo Incarnato profuens, in nos
 deriuetur, & ex gratia interiori, per quā
 caro spiritui subditur, exteriora quædam
 opera sensibilia producantur. Vnde exte-
 riora opera dupliciter ad gratiam perti-
 nere possunt, vno modo sicut inducentia
 ad gratiam, vt sunt opera sacramentorū,
 & hæc sunt in præcepto. Alio modo tan-
 quam ex instinctu gratiæ producta, sed
 cum discrimine, nā quædam habent ne-
 cessariam conuenientiam, vel contrarie-
 tatem ad gratiam, quæ in fide per dile-
 ctionem operante consistit; & hæc sunt
 præcepta, vt fidei confessio, vel prohibita,
 vt illius negatio. Alia verò non habent
 talem cōuenientiam, vel contrarietatem,
 & ea non sunt præcepta, aut prohibita ex
 primaria legis institutione, quale est co-
 medere hos, vel illos cibos, sed relinqui-
 tur superioribus, vt statuunt quid circa
 hæc à subditis fieri, aut non fieri velint.

Et quantum ad hæc, lex Euangelica dicitur lex libertatis, ut distinguatur à veteri, quæ multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.

Ex his autem colligi potest, legem nouam, sufficienter ordinasse exteriores actus, ut habetur art. 2. Cum enim sit lex gratiæ, in exterioribus, ea debuit solum præcipere, per quæ in gratiam introducimur, vel quæ ad rectum usum gratiæ necessaria sunt; quare nulla alia opera externa determinare debuit, quàm sacramenta, & præcepta moralia, quæ de se pertinent ad rationem virtutis; ut non esse occidendum, furandum, & similia.

Neque dicas, ad legem nouam præcipuè pertinere fidem per dilectionem operantem, atque adeò sicut in lege nouæ explicite sunt quædam credenda, quæ in veteri lege non nisi implicite credebantur; ita debuisse in ea dari præcepta, de operibus quibusdam externis moralibus, antea non determinatis. Non enim est par ratio, quia ut notat S. Doctor in responsione ad 1. cum ad ea quæ sunt fidei, peruenire nequeamus nisi per gratiam, congruum erat ut abundantiori gratia adueniente, credenda explicatiùs tradarentur: sed ad opera virtutum dirigimur

per rationem naturalem, quare in his nō oportuit dari, nisi præcepta legis moralis, quæ sunt de dictamine rationis.

Verùm vt hæc omnia clariora euadant, nota ex communi Theologorum sententiâ, in lege noua esse præcepta triplicis generis, nempe præcepta moralia, præcepta fidei, & præcepta sacramentorum. Inter quæ illud est discrimen, quòd præcepta moralia, cùm sint de lege naturæ, non sunt à Christo instituta, sed tantùm explicata, & ab erroribus, quibus ex malitia hominum obuoluta fuerant, vindicata. Præcepta verò fidei non sunt etiam de nouo instituta, cùm antiqui nō saluarentur, nisi per fidem in Christum, sed tantùm clariùs explicata; ita vt explicitè teneamur credere fidei mysteria, quæ in lege veteri solum implicitè credebantur. At præcepta spectantia ad usum Sacramentorum, sunt ex noua ordinatione; cùm abrogatis veteribus sacramentis, Christus ipse noua instituerit.

Posterior pars qua diximus, legem nouam sufficienter hominem ordinasse, quoad interiores actus, patet ex sermone Domini in mōte, in quo tota informatio vitæ Christianæ continetur, ex artic.

3. Ac primùm, hominẽ ordinavit quoad seipsum, idque secundum duos illius interiores motus, qui sunt voluntas de agendis, & intentio de fine. Et quidem quantum ad voluntatem agendi, ordinavit hominis voluntatem, præcipiendo vt abstineat non tantum ab operibus malis exterioribus, sed etiam ab interioribus, & ab occasionibus malorum. Quoad intentionem verò, monendo vt in bonis quæ agimus, humanam gloriam, aut diuitias mundanas non quæramus. Secundò ordinavit quoad proximum. prohibendo ne eam temerè aut iniustè iudicemus. Ultimò docuit modum adimplendi Evangelicam doctrinam, scilicet implorando diuinum auxilium, mandata seruando, & ad perfectam virtutem contendendo.

CONCLUSIO VI. Modus virtutis aliquo sensu cadit sub præceptum, alio non.) Declaratur ex S. Doctore 1. 2. quæstione 100. art. 9. & 10 In primis modus aliquis virtutis, vt scilicet fiat scienter, & liberè, cadit sub præceptum. Ratio est, quia præceptum imponitur hominibus, vt hominibus, seu quatenus agunt ex ratione, & voluntate libera. Quare ille præcepto non satisfacit, qui ignoranter facit opus, quod præceptum est. Hoc au-

rem intellige de præcepto positivo, negatiuum enim obseruatur, quatenus non sit quod prohibitum est.

Secundò, vt quis præceptum positiuum impleat, non requiritur intentio satisfaciendi præcepto, sed sufficit si opus fiat scienter, & ex libertate. Quia præcipitur solum, vt tale opus hic, & nunc fiat: quare nil refert, quòd homo habeat, aut non habeat actualem intentionem satisfaciendi, dummodo ponat actum substantialem, qui præceptus est.

Tertiò, modus virtutis qui est, vt fiat firmiter & immobiliter, non cadit sub præceptum. Neque enim ab homine, vel à Deo punitur vt transgressor præcepti, qui debitum parentibus honorem impedit, quamuis non habeat habitum pietatis. Cõfirmatur, nam actus præcepti exercentur, vt per eos perueniatur ad perfectionem habitus.

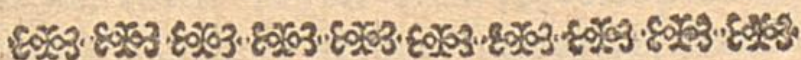
Quartò, potest satisfieri præcepto, per opus malum ex circumstantia, dummodo sit bonum ex obiecto. Præcepta enim sunt de actibus secundum speciem bonis, quare censentur obseruari, quando eiusmodi actus fiunt, etsi secundum aliquam circumstantiam inficiantur quoad indiuiduum, si verbi causa, fiant ex vana gloria; quia licet Legislator intendat, vt
actus

actus præcepti benè fiant, illius tamen intentio, quoad hoc non obligat, nisi in præcepto expressum sit.

Quintò, modus charitatis est in præcepto, quando diuina lex præcepit actum dilectionis: siquidem modus charitatis est, vt Deus diligatur ex toto corde, & super omnia: talis autem modus est de præcepto dilectionis Dei, vt dicitur lib. 3. vbi explicandum erit, quid sit diligere Deum super omnia, & quo tempore tale præceptum obliget.

Sextò denique modus charitatis non cadit sub aliis præceptis: nam verbi causa, præceptum de honorandis parentibus dicit tantùm, vt parentibus honor exhibeatur, non autem vt id fiat ex charitate. Idem dic de præceptis audiendi Missam, ieiunandi, dandi eleemosynam & similibus: ea enim obseruantur, dummodo ipsi actus reales præcepti executioni mandentur, est, in finem dilectionis Dei, ex intentione operantis non referantur.

de Angelis. I

CAPVT VI.

De lege humana secundum se.

CONCLUSIO I.

VTile fuit aliquas leges ab hominibus constitui.) Quia vt tradit Angelicus Doctor .1. 2. quæst. 95. art. 1. quamuis homo habeat naturalem inclinationem ad virtutem, virtutis tamé perfectionem assequi non potest, nisi media aliqua disciplina, quam à se sufficienter habere nequit; eo quod virtutis perfectio in eo sita est, vt homines ab indebitis retrahat delectationibus, ad quas valde proni sunt. Quare necessaria fuit legum disciplina, quæ metu pœnæ homines proteruos à vitiis retraheret, & ad virtutem induceret.

Nota 1, ex quæst. 91. art. 3. quòd sicut in ratione speculatiua, ex principiis indemonstrabilibus naturaliter cognitis, eruuntur conclusiones diuersarum scientiarum, quarum cognitio non est nobis naturaliter indita, sed per industriam rationis inuenta: ita etiam ex præcep-

eis legis naturalis, quasi ex quibusdam principiis communibus, & indemonstrabilibus, ratio humana procedit ad aliqua magis particulariter disponenda; & istæ particulares dispositiones, secundum humanam rationem adinuentæ, dicuntur leges.

Nota 2. ex quæst. 95. art. 2. duobus modis posse aliquid deriuari à principiis communibus legis naturæ; primò per modum conclusionis, secundo per modum determinationis; priori modo ex principio illo communi, nulli est malum faciendum. deducitur tanquam conclusio, neminem esse occidendum. Posteriori verò, quòd aliquis tali pœna afficiatur, est quædam determinatio legis naturæ, qua docetur, peccantem puniendum esse. Verùm circa hæc duplex occurrit difficultas breuiter explicanda. Altera, an sit in hominibus potestas aliqua condendi leges: altera, an lex humana possit aliquid præcipere, quod à lege naturali non deriuetur.

CONCLUSIO II. In hominibus est vera aliqua potestas condendi leges.]
 Probat; nam in primis quòd talis potestas sit in Ecclesia, patet tum ex illo Matt. 16. Quodcumque ligueris super terram, erit ligatum in Cœlis, &c. quod

intelligi solet, non solum de potestate absoluendi à peccatis in Sacramento Pœnitentiæ, sed etiam de potestate puniendi, & excommunicandi, vt ex capite 18. apertè colligitur. Tum ex verbis illis Actor 15. Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, &c. Hinc enim constat, Apostolos legem aliquam fidelibus imposuisse, quam obseruare tenebantur, aliàs non diceretur onus, nec inter necessaria deberet numerari. Tum denique ex Conciliis Constantiensi sess. 8. contra Vvicleffum, & Ioannem Hus, & Tridentino sess. 7. can. 8. contra Lutheranos, & Calvinistas.

Deinde, quod sit etiam similis potestas in Principibus secularibus, apertè sumitur ex Paulo Roman. 13. cum ait, omnem animam potestatibus sublimioribus subdi debere, eum qui potestati resistit, Dei ordinationi resistere, & sibi damnationem acquirere: necessitate obienduna esse, non tantum propter iram, sed propter conscientiam vt scilicet vitetur peccatum inobedientiæ, quo conscientia macularetur.

Ratione idem ostenditur: nam ideo Deus superiores præfecit hominibus, siue in spiritualibus, siue in ciuilibus, vt eos

regant & gubernent, in ordine ad finem proportionatum. Ad hoc autem duo necessaria sunt, alterum, ut qui præsumt aliis, habeant potestatem ea statuendi, quæ in ordine ad finem intentum magis conducere videntur: alterum, ut subditi superiorum legibus teneantur obedire. Confirmatur, nam nisi essent leges humanæ, quibus aliqua præciperentur, alia prohiberentur, magna esset rerum confusio, tam in Religione Christiana, quam in Republica civili: quare vel ex ea ratione sufficienter constat, potestatem leges condendi esse penes eos qui aliis præsumunt, siue in Ecclesiasticis, siue in civilibus.

Dices, ex his colligi quidem, esse potestatem in Ecclesia, & Republica aliquid præcipiendi, non tamen leges condendi: est enim illud discrimen inter præceptum, & legem, quòd præceptum expirat post mortem præcipientis: at lex durat, nisi à successore reuocetur. Licet autem quis possit primum, non sequitur quòd possit secundum. Verum utrumque sequitur: nam cum potestas leges condendi sit in Ecclesia à Christo, qui nunquam moritur, mirum non est, quod leges auctoritate illius latæ vim habeant, etiam post mortem Pontificis: leges etiam ciui-

les durant post mortem Principum, quia potestas eas condendi est à Republica, quæ non moritur cum suo Principe.

Cæterùm ad conuellenda hæreticorum fundamenta. Nota 1. quando Deus prohibet Deuter. 4. & 12. ne quid addatur ad verba & præcepta eius, id debere intelligi de additione, quæ repugnaret ipsi præceptis diuinis, aut dictum tantum esse pro Iudæis 2. Augustinum epist. 119. cap. 19. non damnare leges Pontificum, aut principum Christianorum, sed prauas quorundam locorum consuetudines, quæ statutis Ecclesiæ repugnabant. 3. Christianam libertatem noui testamenti non consistere in liberatione à præceptis humanis, sed in libertate à iugo peccati, & præceptorum cæremonialium legis antiquæ. 4. etsi peccatum sit contra legem Dei, hinc malè colligi, non peccari contra legem humanam: cum de lege Dei sit, ut legi humanæ obediamus.

CONCLUSIO III. Leges humanæ possunt multa præcipere, aut vetare, quæ lege naturali, aut diuina non sunt præcepta, aut prohibita. Probatur ex dictis, nam ostensum est in Ecclesia, & Republica esse veram potestatem condendi leges, & obligandi ad eorum obseruatio-

nem: at non esset talis potestas, si non liceret præcipere, aut prohibere nisi quod iam aliunde præceptum aut prohibitum est: hoc enim non tam esset legem aliquam de nouo statuere, quàm legem naturalem, aut diuinam interpretari.

Sed contra hoc oritur difficultas ex Conclusionem 1. vbi diximus, omnes leges humanas à naturali lege deriuari, hinc enim videtur colligi, nihil præcipi, aut prohiberi posse lege humana, nisi quod iam lege naturali præceptum, aut prohibitum est. Verùm id non benè colligitur generatim de omni lege humana, sed tantum de ea quæ ex principiis communibus deducitur per modum conclusionis, quomodo diximus deriuari præceptum non occidendi: talis enim lex cum sit de materia naturali, illud tantum prohibet, quod lege ipsa naturæ prohibitum erat. Aliter tamen dicendum est de lege humana, quæ deriuatur à naturali, per modum determinationis dumtaxat, ea enim est merè positiua, pendens ex libera Principis voluntate: quare ab ea tantum habet vim obligandi, non autem à iure naturali.

Neque dicas, nihil posse ab homine statui, nisi quod est consentaneum rationi, & legi naturali, aliud enim est agere

de honestate legis humanæ, aliud de obligatione illius. Quare etsi concedamus, quicquid ab hominibus præcipitur, debere esse honestum secundum rationem naturalem: negamus tamen illud debere ita esse honestum, ut etiam ex ipsa naturæ lege obliget sub peccato, antequam lege positiva præceptum sit.

CONCLUSIO IV. Variæ sunt legis humanæ diuisiones, ex quæst. 95. art. 4.) In primis quia est de ratione legis humanæ, quod à lege naturæ deriuatur, secundum hoc ius posituum diuiditur in ius gentium, & ius ciuile: ita ut ad ius gentium spectent quæ deriuantur ex principiis naturæ, sicut conclusiones ex principiis: ad ius autem ciuile, quæ deriuantur per modum particularis determinationis.

Secundò, cum sit de ratione legis humanæ, ut ordinetur ad bonum commune ciuitatis, hinc lex humana diuidi potest, secundum diuersitatem eorum qui specialiter laborant pro bono communi, adeò ut alia sit sacerdotum, alia principum, alia militum.

Tertiò distinguuntur leges humanæ, iuxta diuersa regimina. Vnde secundum Regium principatum sumuntur constitutiones Principum: secundum Aristocratiam,

responsa prudentum, & Senatus consulta: secundum Oligarchiam, ius prætorium, seu honorarium; secundum Democratiam, plebiscita.

Quartò, quia lex est directiua humanorum actuum, hinc leges diuiduntur secundum materiam quam tractant, vnde est lex Iulia, de adulteriis: lex Cornelia, de sicariis, & similes.

Circa primam diuisionem difficultas est, quid intersit inter ius naturale, & ius gentium. Respondent aliqui, inter ea illud esse discrimen, quòd ius naturale commune est omnibus animalibus, ius autem gentium solis hominibus competit. Sed hoc statim refellitur, quia sequeretur præcepta Decalogi non esse de iure naturæ, sed de iure gentium, quod à communi sensu abhorret; cùm natura ipsa satis doceat, Deum esse colendum, non esse furandum, &c. valdèque absurdum sit existimare, hæc & similia præcepta iure gentium introducta esse.

Alii putant, ius naturale esse illud, quod ex principiis naturalibus absoluta necessitate deducitur, & ius gentiũ, quod ex iisdem colligitur, non quidem absolute, sed ex hypothese quòd homines civilem societatem inter se constituent. Hoc etiam refellitur, quia cùm quædam

præcepta Decalogi conueniant hominibus, vt in societate spectatis, verbi causa, iustitia in contractibus, & obedientia erga maiores, consequens esset ea non esse de iure naturæ, sed de iure gentium.

Alij aliter sentiunt. Verùm dicendum videtur, ius gentium esse veluti mediũ inter naturale, & ciuile; ita vt ius naturale illud dicatur, quòd vniciquẽ insitum est à natura; ius ciuile, quòd à Principe, aut Republica in bonum suorum subditorum constitutum est: ius vero gentium, quod consètaneè ad regulas rectæ rationis, communi omnium ferè gentium vsu & consuetudine introductum est. Quomodo diuisiones agrorum, bella, seruitutes, & similia ad eius gentium pertinere dicuntur.

CONCLUSIO V. Lex humana non prohibet omnia vitia, nec præcipit omnes actus virtutum.) Ratio primæ partis traditur à S. Thoma 1. 2. quæst. 96. art. 2. quia lex debet esse possibilis, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ: ita scilicet vt non imperetur aliquid vires naturæ superans, aut receptæ consuetudini repugnans. At non esset his modis possibilis, si omnia vitia prohlberet, cum maior pars hominum careat virtutis habitu, à quo pote-

potestas cauendi peccata omnia procedat. Quare non omnia vitia lege humana prohibentur, sed tantum grauiora, à quibus maior pars hominum abstinere potest, & præcipuè quæ sunt in nocumentum aliorum: sine quorum prohibitione societas humana stare nequit; qualia sunt furta, homicidia, & alia huiusmodi.

Dices lex diuina peccata omnia prohibet: quare non & humana? Respondeo causam discriminis esse, quia lex diuina dirigit ad finem vitæ æternæ cui peccata omnia repugnant, humana verò tendit ad pacem & tranquillitatem fidelium; quare sufficit quòd ea peccata prohibeat, quæ tali fini aduersantur.

Ratio secundæ partis affertur art. 3. quia cum lex ad bonum cõmune ordinetur, sicut ea non debet prohibere omnia vitia, ita nec præcipere omnes virtutum actus, sed eos tantum qui ad bonum commune ordinem habent, vel immediatè, sicut cum aliqua directè propter bonum commune fiunt, vel mediatè, vt cum aliqua ordinantur à Legislatore, pertinètia ad bonam disciplinam, per quam ciues informantur, vt commune bonum iustitiæ, & pacis conseruent. Potest hoc confirmari ex dictis: nam lex humana ni-

mi iſſet grauis , & obſeruatu impoſſibi-
lis , ſpectato ſtatu hominum , ſi omnes
virtutum actus caderent ſub precep-
tum.

CONCLUSIO VI. Lex huma-
na non poteſt directe præcipere actum
internum, poteſt tamen indirectè, quando
actus internus neceſſarius eſt ad exter-
num, qui præcipitur.) Prior pars ſatis
perſpicua eſt in lege ciuili, cùm tranquil-
litas externa Reipublicæ, quam proximè
reſpicit, ab actibus tantùm exterioribus
pendeat.

Eadem etiam oſtenditur in lege Eccle-
ſiaſtica, quia vt ait S. Doctor 1. 2.
quæſt. 91. art. 4. non poteſt homo legem
ſtatuerè, niſi de iis de quibus poteſt iu-
dicare: at non poteſt iudicare de motibus
interioribus qui latent, ſed tantùm de
exterioribus qui apparent. Hinc eſt vul-
gatum illud, Eccleſia non iudicat de oc-
cultis, quod ſaltem ita debet intelligi vt
directè, & per ſe circa actus merè inter-
nos non verſetur, eos præcipiendo aut
prohibendo.

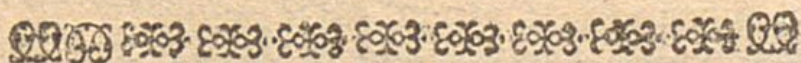
Dices nonne Sacerdos in Sacramento
Pœnitentiæ, abſoluit à peccatis merè in-
ternis, & pro iis imponit ſatisfactionem?
Reſpondeo, hoc certum eſſe: at cùm id fiat
ex conſenſu pœnitentis, & in bonum

speciale illius, inde non sequitur, posse Ecclesiam legem aliquam statuere, circa actus merè internos, quæ tendat ad bonum commune fidelium, vt constituunt societatem visibilem, quæque vim habeat obligandi, non requisito eorum consensu. Præsertim quia confessio est de iure diuino, non autem ex institutione Ecclesiæ.

Posterior pars facilè ostenditur, nam cum actus externus non possit ab homine poni, sine actu interno, ex hypothesi quòd lex humana præcipit actum externum, censetur etiam præcipere internum, ad positionem externi necessarium, verbi causa, eò ipso quòd lex civilis præcipit, vt in tali casu ciues arma sumant, ea censetur præcipere, vt ciues tunc velint arma sumere. Et cum Ecclesia iubet, vt clerici officium recitent, consequenter præcipit, vt velint illud recitare: leges enim præcipiunt actum externum humanum, & liberum, qualis esse nequit, nisi ab interno voluntatis actu oriatur.

Quæres, an lex humana præcipiendo actum externum, censetur præcipere internum, qui etsi non sit necessarius, vt externus existat in esse physico, est tamen necessarius, vt in esse morali constitutur. Responsio communis est affirmatiua,

quia lex humana præcipit actus externos, quatenus spectant vel ad politicam gubernationem, vel ad religiosum cultum Deo debitum: ad hæc autem requiritur actus internus; quare etiam ille censetur præceptus. Hinc ad civiles contractus requiritur intentio contrahendi, & voluntas se obligandi, si hæc ad eorum valorem necessaria est. Et qui recitat horas canonicas, tenetur cum interna attentione & deuotione eas recitare, vt latius dicetur cum de horis canonicis.

CAPVT VII.

De obligatione legis humanae.

CONCLUSIO I.

LEX humana potest obligare in conscientia, ita vt contra illam agentes peccent, etiam mortaliter. Hoc sufficienter viderur probatum capite præcedenti conclusione 2. quare hîc solùm nonnulla obseruanda occurrunt. i. vim obligandi in conscientia, debere extendi ad omnem legem propriè dictam: dicitur

enim lex à ligando, quia procedit ab habente potestatem ligandi, seu obligandi, ad illius obseruantiam: Vnde fit vt ij quibus imposta est, teneantur eam seruare sub peccato.

Et hoc potest confirmari ex discrimine quod reperitur inter consilium, & legem: consilium enim non imponit obligationem agendi, vel non agendi: at lex, sicut & præceptum, eam imponit. Vnde qui agit contra consilium, non peccat, qui verò agit contra legem, peccare censetur.

Notandum tamen 2. duobus modis posse legem obligare in conscientia, nempe vel ad actum immediatè præceptum, vel ad subeundam pœnam, quæ pro transgressione actus præcepti imponitur; qua posteriori ratione, leges quæ pœnales dici solent, interdum obligant, vt infra explicabitur. Vnde etsi regulæ, & constitutiones Regularium non obligantes ad culpam, vel ad pœnam, propriè leges non sint, sed tantum ordinationes quædam, quibus ostenditur quid agendum, vel non agendum sit; quæ tamen altero ex his modis obligant, inter leges merito numerari debent.

Notandum 3. non esse excipiendas à prædicta regula, leges vetantes venatio-

nem, aut piscationem, aut gestationem quarundam vestium, vel armorum: si enim leges sunt, debent ligare, & obligare sub peccato siue mortali, siue veniali, iuxta inferius dicenda. Aut si Superior declaret, se non habere intentionem obligandi, iam leges esse desinunt.

Notandum 4. concessionibus quibus permittuntur aliqua bona, aut mala, non esse proprie leges; cum ad malum, aut bonum permissum non obligent. Leges tamen dici posse, quatenus prohibitum est aliis, ne eos turbent, qui eiusmodi permissionibus uti volunt.

Notandum 5. dici non posse, legem saltem tunc non obligare, quando Legislator non vult obligationem imponere: repugnat enim quod præceptum imponatur alicui, à suo legitimo Superiore, & quod ille non teneatur obedire; cum obedientia Superioribus debita sit de iure naturæ, supposito quod præceptum legitime imponant. Concedimus tamen superiorem posse efficere, ut lex ab eo statuta non obliget sub peccato mortali, sed tantum sub veniali, etiam si sit de materia graui, ut postea ostendemus.

CONCLUSIO II. Tunc lex non obligat, quando fundatur in falsa præ-

sumptione facti alicuius particularis.) Ratio est quia ablato fundamento, quod ei superstructum est statim per se corrui, & cessante fine legis, ipsa lex cessare censetur. Vnde si non debes Titio, quod per falsos testes conuinceris ei debere, non teneris soluere; & si ad solutionem compelleris, potes compensatione uti, si summam aliam rem traditam recuperare nequis. Et similiter, si quis conscius impedimenti dirimentis, censuris compellatur ad reddendum vxori debitum, ille non tenetur, imò non potest reddere.

Nec refert, quòd Iudex legitimè sententiam proferat, iuxta allegata & probata: cum enim à parte rei decipiatur, non tenetur Titius in foro conscientiae stare illius sententiæ, & dare alteri tanquam debitum, quòd suum non est. Præsertim quia Iudex non intendit obligationem imponere, quando præsumptio cum veritate non cohæret. Et quamuis accipiens non debitum peccet, non propterea cooperor illius peccato, sicut neque peccato vsurarij, soluendo vsuras, quæ illi non debentur: periculum enim incurrendi graue aliquod incommodum, in quo versarer, nisi obedirem sententiæ, sufficit vt licitè eam exequi possim.

Quæres, an lex obliget, quando fundatur in præsumptione periculi, seu potentia quæ plerumque ad actum reducitur, etsi factum in particulari cesset. Respondeo affirmatiuè, quia quòd non adsit periculum, in casu aliquo particulari: hoc est per accidens; cum generatim, & vt plurimum in similibus casibus periculum esse soleat. Quare cum lex statuatur, ad tale periculum cauendum, sequitur eam obligare in singulis casibus. Vnde etsi Ecclesia non præsumat fraudem, quoties matrimonium sine Parocho, & testibus celebratur, quia tamen in matrimoniis sic contractis, non ratò fraus intercedit, ideò lex irritans matrimonia clandestina, extenditur etiam ad matrimonium clam sine fraude contractum, quod proinde nullius est valoris.

CONCLUSIO III. Lex obligat ad culpam, mortalem, quando concipitur verbis præceptiuis, qualia sunt illa præcipio, iubeo, impero, &c. non autem si verbis feratur indifferentibus, cuiusmodi sunt illa volumus, decernimus, ordinamus, &c.) Prior pars probatur, quia cum lex grauius possit obligare, ex communi sententia, ea non immeritò videtur tunc habere talem vim, quando fertur verbis præceptiuis; cum præcep-

DE LEGE CAP. VII. 211

tam ex natura sua grauem obligationem inducat, saltem si versetur in materia graui, & legislator non declaret, se non habere animum obligandi sub mortali.

Et quamuis hæc pars certior sit, quando lex nullam pœnam ad unctam habet, videtur tamen extendenda etiam ad legē præceptiuam, quæ pœnas decernit pro transgressoribus; cum obligatio ad culpam non tollatur per obligationem ad pœnam, imò sapienter imponatur pœna, vt saltem timore illius caueatur peccatum, quod in præcepti violatione committeretur. Vnde clerici pensionarij peccant, nisi quod die recitent Officium Beatæ Virginis, simulque obligantur ad restitutionem fructuum.

Posterior pars ostenditur, quia cum fauores sint ampliandi, & odia restringenda, non debemus grauem obligationem agendi subditis imponere, quando lex fertur verbis indifferentibus, seu quæ non satis indicant legislatorem habere intentionem obligandi: nisi ex vsu, aut graui aliqua circumstantia constet, legem illâ obligare sub mortali, vt si viri docti, & prudentes cõmuniter ita seriãnt.

An autem ex grauitate pœnæ corporalis, per legem impositæ, sufficienter deduci possit grauitas obligationis, non

ita certum videtur : nam etsi authores communiter affirmant , oppositum tamen non caret probabilitate ; quia contingere potest , ut culpa coram Deo levis , aut nulla sit , & coram hominibus valde grauis , quæ proinde grauem pœnam mereatur , ut contingit verbi causa , si tempore obsidionis custodes murorum dormiant , & propterea à morte puniantur , vel ad triremes damnentur . Non tamé dubito , quin ille peccet mortaliter contra legem naturæ , qui imprudenter , & siue graui causa exponit se periculo talem pœnam subeundi .

Nota , antedicta procedere de lege ; cui grauis aliqua pœna temporalis adiuncta est . Dubium est autem , quid sentiendum sit , quando violanti legem imponitur grauis aliqua pœna spiritualis , qualis est verbi causa ; excommunicatio maior . Respondetur esse signū sufficiens obligationis sub mortali , quādo eiusmodi pœna eo ipso incurritur , ut omnes tradunt , vbi de censuris , & à fortiori patet ex dictis ; secus si censura non sit ipso iure lata , sed tantum præmissa aliqua monitione ferenda : cum enim tunc censura non feratur , nisi contumacia superueniente , ex ea non potest sufficienter

colligi actum præteritum per se spectatum fuisse mortalem.

CONCLUSIO IV. Non potest legislator, in materia leui, grauem obligationem imponere: potest tamen in materia graui, obligare tantum sub veniali.) Prior pars ostenditur, quia legislator non habet potestatem condendi leges iniquas & iniustas, qualis ea esset; quæ in re leuioris momenti, ad culpam mortalem, adeoque ad pœnas æternas obligaret. Confirmatur, quia vt lex humana recta sit, debet quantum fieri potest, diuinæ conformari: at hæc in materia leui non obligat, nisi ad culpam venialem, vt patet in mendacio iocoso, in furto vnus oboli, &c.

Neque obstat, quòd in Religionibus prohiberi soleant sub grauibus pœnis, res minimi momenti, quæ enim secundum se videntur leuia, talia non sunt spectato communi, ad quod valde conducunt, verbi causa, quòd nemo tali tempore, aut loco loquatur, & ita de aliis.

Posterior pars ea ratione suadetur, quia si lex non obligat, etiam in materia graui, quando legislator vult vt non obliget, eò quòd obligatio pendet ex il-

lius voluntate, vt fert communis sententia, quid obstabit quo minus possit lex, in eadem materia obligare tantum sub veniali? Qui enim totam obligationem à lege tollere potest, potest & maiorem partem, relicta minori. Confirmatur, nam ieiunare, vel audire sacrum singulis diebus, est res grauis, & tamen negari nequit, quin possit superior ad hoc obligare subditos, sub culpa tantum veniali. Quemadmodum ex multorum sententia, votum emittens in re graui, potest ad culpam venialem se obligare.

Dices 1. verum quidem est legem non obligare, imò non esse legem propriè loquendo, ex supradictis, nisi velit superior vt obliget: at posito quod hoc velit, non pendet ab illo quòd multum, aut parum obliget, sed hoc peti debet à grauitate, vel leuitate rei quæ præcipitur, aut prohibetur. Sed contra, nam non obstante rei grauitate, potest superior omnem obligationem à lege auferre, ergo & eandem ad culpam venialem limitare poterit.

Dices 2. tenerur pœnitens sub mortali, implere grauem satisfactionem, pro graui peccato impositam, etsi Confessorius noliteum obligare nisi sub veniali. Ergo, &c. Respondeo negando con-

sequentiam, & ratio discriminis est, quia poenitens obligatur ad implendam satisfactionem, non tantum ex præcepto Confessarij, sed etiam ex præcepto diuino, quo iubemur suscipiendo sacramenta, quæcunque ad eorum essentiam, vel integritatem spectant, apponere.

CONCLUSIO V. Lex humana interdum potest obligare cum periculo vitæ.] Ratio est, quia bonum commune præferendum est bono particulari: quare cum legislator ad bonum commune attendat, potest leges imponere obligantes ad actum, cui periculum vitæ adiunctum est, verbi causa, ad bellandum quando commune bonum reipublicæ id exigat. Vnde fit vt, per se loquendo, ille grauius peccet, qui renuit obedire superiori, tale quid iusta ex causa præcipienti, etsi multi sint alij, qui idem præstare possent. Quia alioqui possent omnes ob rationis paritatem, excusari ab executione præcepti, quòd haud dubiè in maximum reipublicæ damnum vergeret.

Dixi, interdum, nam vt plurimum lex humana non obligat, cum vitæ periculo: cum enim talis obligatio valde ardua sit, & de re moraliter impossibili, ab hominibus imponi non potest, sine

gravi causa, quæ tunc tantum censetur habere locum, quando legis observatio magis conducit ad bonum commune, quam conservatio propriæ vitæ: aut vice versa, quando legis violatio plus nocet bono communi, quam propriæ vitæ amissio.

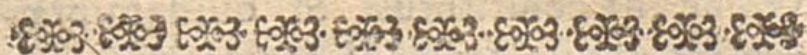
Vnde addo, etsi lex humana obliget sub peccato mortali, ad sui observationem, ex eo capite sufficienter non argui eam obligare, etiam cum vitæ periculo, ut vel inde patet; quia sunt quædam præcepta legis naturalis, & diuinæ per se obligantia ad mortale, quæ tamen non obligant, cum periculo vitæ, qualia sunt præcepta soluendi debitum, & confitendi integrè: ac probabile non est, quòd omnia præcepta humana magis obligent, quam aliqua præcepta naturalia, & diuina. Hinc, etsi fideles teneantur ex lege humana ieiunare, & audire Missam sub peccato mortali, hæc tamen & similia non obligant, per se loquendo, cum gravi incommodo, nedum cum periculo vitæ, ut fert communis sententia. Dico, per se loquendo: nam si quis ex contemptu fidei, aut Ecclesiæ, fidelem compelleret ad violationem ieiunij, teneretur ille potius mortem subire, quam ieiunium frangere.

Quæ

Quæri hic potest, an consuetudo non comedendi carnes, iam diu apud Carthusianos vigens adeoque habens vim legis, obliget etiam cum mortis periculo. Respondeo adhibita distinctione: nam si contingeret Carthusianum carere omni alio cibo, teneretur ille, sub peccato mortali, carnibus vesci, ne repugnaret præcepto naturali, de conseruanda propria vita: si autem alij suppetant cibi, nõ tenetur carnibus vti, etsi in graui ægitudine sit constitutus. Si quidem præceptum naturale tuendi propriam vitam, non ita obligat, vt teneamur sub graui peccato assumere, quodcunque medium ad eam conseruandam conducens; aliàs peccatum esset mortale, assistere peste laborantibus, cum probabili vitæ periculo, aut in bello exponere se mortis discrimini, pro obtinenda victoria. Cum ergo præceptum naturale in his casibus non obliget, poterit Carthusianus ex causa honesta, nimirum vt disciplina religiosa omnino intacta seruetur, esum carniũ negligere, etiam cum vitæ discrimine.

Addo probabilius esse, Carthusianum in eo casu non posse carnibus vti. Ratio est, quia cum Carthusianorum religio magno consensu approbet consuetudine illam, non vtendi carnibus, etiam in ex-
de Ang. K

rema necessitate; eaque vitæ asperitas ad bonum commune sanctissimi huius instituti, non parum conducatur, hinc planè consequens videtur, eiusmodi consuetudinem grauitè obligare, quoriescunque sine peccato obseruari potest. Quare cum possit sine peccato obseruari ab eo, qui ob ægritudinem versatur in mortis discrimine, vt ante dictum est, nihil impedit quin in eo statu positus eam teneatur obseruare.

CAPVT VIII

De iis qui legibus humanis obligantur.

CONCLUSIO I.

Legiflator non obligatur suis legibus (obligatione coactiua, sed directiua.) Prior pars probatur ex S. Thoma 1. 2. quæst. 96. art. 5. ad 3. quia nullus propriè cogitur à seipso, lex autem non habet vim coactiuam, nisi ex Principis potestate. Quare eo sensu Princeps dicitur esse solutus à lege, quia nullus potest iudicium condemnationis in ipsum ferre, si contra legem agat.

DE LEGE. CAP. VIII. 219

Dices, eo ipso quòd quis legem transgreditur, meretur pœnam ei adiunctam, adeoque Princeps, si legem à se statutam transgreditur, debet subire pœnam quam ipsemet imposuit. Respõdeo 1. legislatorẽ non esse propriè transgressorem suæ legis, vt iam dicetur adeoque ex eo capite non mereri pœnam ea lege impositam. 2. cum tantum mereri pœnam lege statutã, qui tanquam inferior legi obtemperare tenetur, eamque violat.

Posterior pars est etiam S. Doctoris loco citato, vbi eam probat ex cap. Cùm omnes, de constitutionibus, verbis illis, Quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iure vti debet, & sapientis dicit autoritas, Patere legem, quam ipse tuleris. Probat etiam quia quando leges sunt ita vniuersales, vt & superioribus, & subditis possint accommedari, magna esset indecẽtia, si Princeps nollet eas seruare, & interim subditos ad earum obseruantiam obligaret; cum ex ipso iure naturæ, caput se membris conformare debeat, & homines efficaciter moueri non soleant, ad sectandam virtutem, eorum præceptis, quorum facta vitiis inquinata perspiciunt. Secus res habet, quando lex non est accommodata statui Principis, vt cum prohibetur ne quis pre-

tiolis vestibus utatur: tunc enim non est ratio cur Princeps eiusmodi legem observare teneatur.

Ex his autem collige, obligationem qua tenetur Princeps suam legem servare, non esse petendam ab ipsius lege: si enim par in parem non habet imperium, multo minus idem sibi ipsi imperare potest, cum imperium non sit sine subiectione, adeoque sine personarum distinctione. Ea igitur obligatio oritur ex iure ipso naturæ, ut ante dictum est, quò fit ut legislator suam legem non servans, non tam contra illam peccet, quam contra legem ipsam naturæ, quæ dictat, eum debere se membris suis conformare.

Ex quo etiam sequitur, etsi res præcepta sit in se gravis, legislatorem non peccare mortaliter, contra legem suam agendo, nisi deformitas quæ ex tali violatione oritur inter caput, & membra reipublicæ adeò gravis sit, ut spectato iure naturæ, ad mortale peccatum pertingat, vel graue aliquod scandalum, aliudve incommodum magni momenti pariat.

CONCLUSIO II. Infideles nõ baptizati, & pueri ante vsum rationis non obligantur legibus Ecclesiasticis.)
Prior pars probatur: nam non tenentur

legibus Ecclesiasticis, nisi qui sunt subditi Ecclesiæ, at infideles non sunt subditi Ecclesiæ, cum per baptismum in eam nondum ingressi sint, ergo, &c. Nec refert, quod teneantur sumere Eucharistiã, hoc enim verum est, quatenus sumptio Eucharistiæ est de iure diuino, vt dictum est vbi de hoc sacramento, &c.

Posterior pars suadetur, nam lex habet vim obligandi in conscientia, ex supra dictis, vnde qui eam transgrediuntur, peccant, & merentur pœnam: peccare autem, & pœnam mereri non habent locum in iis, qui rationis vsu carent.

Ex quibus collige 1. infideles, & infantes rationis vsu carentes non peccare, etsi diebus ieiunij carnes comedant. 2. neque etiam eos peccare, qui iis carnes comedentes tunc porrigunt, cum non cooperentur rei comedentibus illicitæ. 3. neque eos excommunicationem incurtere, qui infantes diuersi sexus, nondum ratione vtentes, in monasteria introducunt.

Dices, non licet porrigere cibos vetitos ebriis, vel ignorantibus esse diem ieiunij, etsi tamen illi non peccent, eiusmodi cibos comedendo: ergo idem dicendum de infidelibus, & infantibus nondum vsu rationis habentibus. Respon-

deo non sequi, nam isti non transgrediuntur præceptum, comedendo carnes die ieiunij; illi verò transgrediuntur, esto ea transgressio ipsis non imputetur ad culpam.

Nota, infantes statim adepto vsu rationis, teneri legibus Ecclesiasticis; quia cum sint subditi Ecclesiæ, & non possint iam excusari à legis obseruatione, ob defectum rationis, non est cur non teneantur ei obedire. Aliàs æquè dici posset, eos non obligari ad seruandâ legem naturalem, aut diuinam, quod nullus admittet. Accedit quòd ex capite. Omnis vtriusque sexus, fideles omnes, cum ad annos discretionis peruenerint, tenentur confiteri semel in anno. Vnde potest colligi, eos etiam teneri ad seruanda alia præcepta Ecclesiastica, nisi ex speciali aliqua ratione requiratur maior discretio, quam quæ anno septimo haberi solet, vt communiter requiritur ad sumpcionem Eucharistiæ; vel ab ipsa Ecclesia tempus obligationis sit determinatum, vt in præcepto ieiunij.

CONCLUSIO III. Peregrini transeuntes per aliquem locum, tenentur seruare leges illius loci, si quandiu ibi sistant obligatio earum vigeat.) Ratio est, quia non satis prouisum videretur re-

Etæ gubernationi Reipublicæ si peregrini non tenerentur seruare leges locorum per quæ transeunt: sic enim incolæ facile turbarentur, & spernendi leges occasionem tumerent. Quare cum hoc graue sit incommodum, ipsarumque legum fini repugnans, consequenter dicendum est, peregrinos debere se conformare statutis locorum, per quæ transeunt.

Confirmatur, nam in communi sententia, peregrinus tenetur seruare leges loci qua transit, quando illæ desistantur ad commodum aliquod temporale illius loci, vt si verbi causa, prohibitum sit, ne triticum inde extrahatur. At hæc ratio aut nullius est momenti, aut concludit de omnibus legibus, cum lex nō sit, quæ in bonum subditorum non tendit: & prætereà negari non possit, quin ad bonum Reipublicæ spectet, ne subditi malo aliorum exemplo, ad contemptum legum inducantur.

Dices 1. nemo tenetur legem ab aliquo, latam seruare, nisi sit illius subditus: at peregrinus cum non habeat domicilium, aut quasi domicilium in loco per quem transit, non est subditus illius, qui ibi legem tulit, ergo, &c. Respondeo 1. hoc argumentum posse retorqueri, vt patet ex iam dictis. 2. modicam habi-

tationem sufficere, vt peregrinus subdatur alicui, pro modico tempore.

Dices 1. Sacerdos Latinus tenetur celebrare in azymo. quādo transit per Græciam, & Græcus in fermentato, quando trāsit per loca Latinorum. Ergo peregrinus non tenetur seruare leges loci, per quem transit. Respondeo non sequi: nam si antecedens verum est, quod tamen à plerisque negatur, ideò est, quia ex speciali mandato summorum Pontificum, tenentur Sacerdotes in Missæ celebratione seruare morem suæ Ecclesiæ. Hinc autem non licet colligere generatim, peregrinos non debere sequi morem loci, per quem transeunt; quando in eorum patria opposita viget consuetudo.

Nota 1. prædicta intelligi de legibus, quæ sunt speciales illius loci, per quem peregrinus transit: si enim agatur de legibus communibus, dubium non est, quin teneatur eas obseruare, etsi in illius patria non vigeant. Vnde peccaret Castellanus, qui transiens per Galliam, animalium intestinis die Sabbathi vesceretur, & ciuis Mediolanensis qui Romæ 4. primis diebus quadragesimæ carnes comederet.

Nota 2. resolutionem allatam habere locum à fortiori in vagis, qui nullibi si.

zum habent domicilium: cum enim absurdum sit existimare, eos nullis legibus particularibus teneri, dicendum est illos subiici legibus loci, qua transeunt. Vnde etsi vagus alibi delictum commiserit, potest puniri à Iudice loci, in quo capitur, nisi petatur à Iudice loci, in quo delictum patrauit.

CONCLUSIO IV. Peregrini nō tenentur seruare leges suæ patriæ, quando sunt in locis, vbi non vigent.) Ratio est, quia Principes non possunt ius dicere, nisi in proprio territorio; hæc enim est veluti sphaera, extra quam eorum aëtiuitas non se extendit. Quare peregrini non tenentur seruare leges suæ patriæ, quando extra illam commorantur. Neque dicas eos adhuc esse subditos, sunt enim tantum radicaliter & remotè, non tamen proximè, & quoad actualement obligationem seruandi leges patriæ. Hinc, etsi Lutetiæ festum sanctæ Genouefæ celebretur, non peccat Parisinus, Missam eo die non audiens in locis vbi festum illud non colitur: non enim eiusmodi obligationes cadunt in subditos absolute, & secundum se, sed quatenus existunt in locis, vbi vim habent.

Quæres 1. an die Festo tenearis audire Missam, antequam è tua Parochia

ex eas, si extrà Festum non sit. Respondeo
 1. si sacrum fiat antequàm ex eas, te de-
 bere illi interesse, siquidem obligatio au-
 diendi sacrum vrget, & nihil impedit vt
 suppono, quin possis audire. 2. si sacrum
 nondum fiat; te non teneri expectare
 donec celebretur, vt illud audias; quia
 per præceptum audiendi Missam non te-
 neris è loco non egredi, sed tantùm au-
 dire Missam si commodè audiri potest.

Nota priorem ex his responsionibus à
 nonnullis intelligi, siue aliæ Missæ in ea
 Parochia recitandæ sint, siue, non: putant
 enim in vtroque casu, tibi incumbere
 obligationem audiendi Missam, antequàm
 ex eas. Alij tamen existimant, quando
 sunt alia sacra celebranda, te posse exire,
 antequam Missam audias; si quidem in
 eo casu nondum obligat præceptum au-
 diendi Missam, vt ex eo patet, quia præ-
 cepto satisfacies, si aliquam ex Missis se-
 quentibus audias: aliunde verò ex vi
 præcepti audiendi Missam, non teneris
 ibi sistere; ergo si exire velis, non tene-
 ris Missam audire. Verùm responderi
 potest, præceptum audiendi primã Mis-
 sam obligare, si nolis ibi expectare, do-
 nec secunda celebretur: ac proinde te-
 neris sacro interesse, antequam ex eas.

Quæres 2. an si in tua Parochia ieiui-

natur, liceat tibi ieiunium frangere antequam exeas ad aliam, in qua ieiunium non seruatur. Respondent aliqui te obligari ad ieiunium, quorum ratio est, quia ieiunium pro tunc obligat in loco in quo degis: ergo teneris illud seruare. Nec refert quod quādo ad aliam Parochiā peruenieris, à ieiunio sis excusandus, hoc enim fiet ex speciali illius loci priuilegio, quod ad te extendi non debet, quamdiu extra illum versaris. Alij tamen probabilius oppositum sentiūt, quia præceptum ieiunij est indiuisibile, obligans pro die integro, non autem pro aliqua parte illius dūtaxat, ita vt si quis aliqua parte diei non tenetur ieiunare, nec tenetur reliqua. Quare cum in dicta occasione, non teneris ieiunare vespere, nec teneris mane.

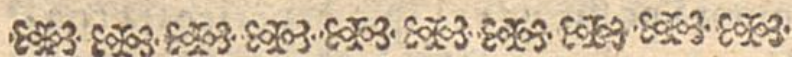
Vnde ad rationem allatam dici potest, ieiunium per se loquendo obligare in loco vbi es, non tamen te obligare, ex hypothesi quòd paratus sis discedere, & ad locum in quo non est obligatio ieiunandi, transire: quemadmodum non teneris hodie mane ieiunare, si moraliter certus sis, te dispensationem ieiunandi obtenturum post meridiem; quia scilicet lex ieiunij sic imposita est, vt non obliget ad vnā partem diei, si non obligat

ad reliquas. Quò fit, vt si quis vice versa ieiunās manè, in loco vbi non ieiunatur, accedat postea ad locum vbi seruatur ieiunium, ille non teneatur reliqua diei parte ieiunare.

Nota eum qui ob iam dicta, non tenetur ieiunare in locis vbi seruatur ieiunium, teneri saltem à carnibus ibi abstinere; quia præceptum abstinendi à carnibus obligat, pro singulis diei partibus. Quare cum possis, illud seruare, antequam ad locum vbi non ieiunatur, te conferas, tandem obligaris ad illius obseruantiam, esto ieiunium tibi soluere liceat.

Quæres 3. an licitum sit exire è loco in quo ieiunatur, eo animo vt non ieiunetur in alio, vbi ieiunium non obligat. Respondeo affirmatiuè, nam ille non peccat, qui iure sibi concesso vtitur, at ille qui, vt liber sit ab obligatione ieiunandi, tendit ad locum vbi non ieiunatur, vtitur iure sibi concesso, ergo non peccat.

Nec dicas, nemini debere fraudem suam patrocinari, cum enim ille non teneatur manere in loco vbi ieiunium seruatur, sed possit ad alium se conferre, ibique lex ieiunij non obliget, dici non potest eum fraudem committere, quatenus eò tendere vult, vt ab obligatione ieiunandi liber sit, sed tantum illum vti iure suo, quod nequaquam illicitum est.

CAPVT IX.

De lege pœnali.

CONCLUSIO I.

Datur lex aliqua merè pœnalis, eo sensu, vt non obliget ad culpam, sed tantum ad pœnam.) Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 186. artic. 9. ad 1. vbi hoc probat ex eo, quod in sua religione aliqua regulæ transgressio, vel omissio ex suo genere, non obligat ad culpam siue mortalem, siue venialem, sed tantum ad pœnam taxatam sustinendam. Neque refert quod 1. 2. quæstio. 96. artic. 4. dicat, leges humanitùs positas si iustæ sint, habere vim obligandi in foro conscientiæ: hoc enim verum est de plerisque legibus humanis, non tamen generatim de omnibus.

Potest etiam idem ratione ostendi, nam lex purè pœnalis hîc dicitur, qua non præcipitur absolutè vt aliquid fiat, aut non fiat, sed qua præcipitur, & talis pœna imponatur ei, qui hoc fecerit, aut non fecerit: at nihil vetat, quin lex eo modo

imponi possit, vt vel ipsa experientia constat, ergo lex purè pœnalis dari potest. Confirmatur, nam etsi lex absolutè præcipiens, vt aliquid fiat, obliget in conscientia, siue pœnam apponat, siue non: ea tamen quæ tantum præcipit sub disiunctione, vt quis hoc faciat, vel tali pœna mulctetur, non obligat sub peccato ad faciendum, sed tantum ad pœnam subeundam, nisi faciat. Quomodo qui vouet se ieiunaturum die veneris, aut eleemosynam daturum non peccat si non ieiunat, sed tantum tenetur dare eleemosynam, in pœnam ieiunij prætermissi.

Dices 1. homo non meretur pœnam, nisi propter culpam, ergo repugnat quod sit lex aliqua, saltim iusta, quæ non peccantem ad pœnã obliget. Respondeo vt homo pœnam mereatur, nõ requiri culpã strictè sumptam, quatenus est offensa erga Deum, sed sufficere culpam civilem, & politicam quæ coram Deo peccatum non est. Vnde fit vt quo hæc culpa grauior est, eo etiam pœna ipsi imposita grauior esse possit.

Dices 2. eo ipso quòd actus deflectit à lege, quæ ipsius regula est, caret rectitudine debita, adeoque moraliter malus est, Respondeo actum deflectentem à lege non obligante ad culpam, sed ad pœnam,

esse moraliter malum, quoad homines
tatum, non quoad Deum.

CONCLUSIO II. Lex pœnalis,
etsi non obliget in conscientia ad faciē-
dum, aut non faciendum actum quem
præcipit, aut prohibet, sic tamen obligat
ad subeundam pœnam, quæ pro illius
transgressione decernitur.) Ratio est, quia
ideò non obligat in conscientia ad fa-
ciendum actum, quia non præcipit abso-
lutè ut fiat: at præcipit absolutè, ut non
faciens actum puniatur, hocque præcep-
tum est iustum; ergo obligat in cons-
cientia, ad subeundam pœnam statutam.

Dices, non potest homo in conscientia
obligari ad subeundam pœnam, quam
velit nolit subire tenetur, at eiusmodi
pœnæ plerūque influentur per leges pœ-
nales, ut cum quis ob crimen patratum,
eo ipso contrahit excommunicationem,
vel irregularitatem. Respondeo in eo
casu transgressorem non obligari sub
peccato, ad subeundam pœnam, quatenus
hæc dicit meram receptionem in subie-
cto, sed ad eam patienter, & sine resisten-
tia ferendam; ita ut si sit excommuni-
catus ab aliorum consortio abstineat; si
irregularis, ordines non suscipiat, &c.

Verùm hic dubitari potest, an reus
teneatur sub peccato, pœnam propria

actione, ex natura rei ad eam requisita, exequi. Respondeo 1. interdum teneri. Ratio est, quia cum legitima & iusta sit condemnatio, sicut condemnatus tenetur pœnam subire, ita & sua actione cooperari, quantum ad executionem pœnæ necessarium est; siquidem Iudex ad utrumque eum condemnare censetur. Unde qui pœna exilij damnatus est, tenetur ad locum exilij sponte proficisci; & qui ad solutionem pecuniarum damnatus est, tenetur solvere, etsi non exigantur.

Respondeo 2. non teneri, quando pœnæ sunt grauiiores & difficiliiores, ut si reus damnatus sit ad mortem, vel ad mutilationem: quòd enim homo seipsum occidat, aut mutilet, hoc nimis acerbum est & difficile, ut à lege quæ iusta & moraliter possibilis esse debet, præcipi possit. Quare esto pœnas illas pati debeat, quando iustè ipsi infliguntur, adeoque indirectè ad eas & remotè cooperari; non tamen ipsemet tortoris munus in seipsum exercere tenetur, directè ad eas cooperando. Imò per se loquendo, est graue peccatum, contra legem naturalem, seipsum eo casu mutilare, vel occidere: cum enim præceptum iniu-

stum fit, talis pœnæ executio per illud honestari nequit.

Ex quo colligis, eum qui damnatus est ad venenum bibendum, non posse tali præcepto obtemperare, quia sic esset directè & positivè causa mortis suæ. Nec dicas, ex multorum sententia, eum qui damnatus est ad mortem fame perferendam, posse cibos oblatos acceptare, vel etiam respuere. Qui enim respuit, non sibi directè, & positivè mortem infert, sed mortem iustè illatam æquo animo sustinet.

Dices, quando pœna mortis iusta est, iusta etiam est cooperatio ad illam; quare si ad mortem iustè damnatus sit, poterit & ille iustè ad eam cooperari, seipsum positivè occidendo. Respondeo, ut mors iusta sit, non sufficere quòd reus ea dignus sit sed præterea requiri, ut à ministro, ad id munus ritè destinato, indigatur; qualis non esset reus respectu sui ipsius, ut patet ex dictis.

CONCLUSIO III. Qui legem transgreditor, aliquando tenetur pœnam statutam subire, ante iudicis sententiam, aliàs non.) Ut hoc intelligas Nota, hic non esse quæstionem de pœna quæ dicitur ferenda, scilicet per iudicis senten-

riã sed de ea quæ dicitur lata ipso iure, aut quæ ipso facto dicitur incurri. Clarum enim est legis transgressorem non teneri, pœnam prioris generis subire, ante Iudicis sententiam. Agendo ergo de pœna posteriori, siue sit priuatiua, siue positua.

Dico 1. transgressorem aliquando teneri pœnam priuatiuam subire, ante Iudicis sententiam. Hoc patet in primis in censuris Ecclesiasticis, quæ ex v^o communi censentur contrahi, ante vllam Iudicis declarationem. Idem etiam constat in variis pœnis, per quas ius acquirendum impeditur: illæ enim obligant ante declarationem iudicis. Et sic qui accepit beneficium parochiale, tenetur illud dimittere, nisi intra annum recipiat ordinem sacerdotalem. Et beneficiarij non recitantes horas canonicas, tenentur pro rata fructus restituere, &c. Verum hæc non tam videtur pœna, quàm conditio sub qua aliquid conceditur, cuius defectu gratia concessa deperditur.

Dico 2. varias esse pœnas priuatiuas, quas legis transgressor non tenetur subire, ante sententiam Iudicis, eas nempe quæ priuant iure quæsito, seu cuius possessio inchoata est. Vnde etsi simoniaci ipso facto priuentur beneficiis obtentis

non tamen tenentur iis renunciare, ante sententiam Iudicis; & similiter hæretici non tenentur, nisi post Iudicis sententiam, bona sua fisco tradere, etsi iis ipso iure priuentur, à die commissi criminis. Vfus tamen inualuit, vt coniux incestuosus priuetur iure petendi debitum, ante vllam declarationem Iudicis.

Aliqui hæc ita limitant, vt transgressor non teneatur talem poenam subire, ante Iudicis sententiam, nisi lex expressè statuat, eum ante aliam declarationem, ipso facto poenæ obnoxium esse. Alij tamen eiusmodi limitationem reiciunt & legem ita explicant, vt nolit eum debere poenam soluere, ante declarationem criminis, sed ante declarationem poenæ. Et ratio est, tum quia quando agitur de poenis, eo oranium consensu restringendæ sunt, quantum commodè fieri potest; tum quia valde durum est, quod legem transgrediens teneatur ante declarationem Iudicis, se priuare beneficiis, vel officiis quæ possidet: quare credendum non est, eum esse sensum legis, præsertim quia cum hæc poenæ, etiam propter occulta crimina imponantur, teneretur reus seipsum non rarò infamare, si ei poena ipso facto sub-

eunda esset. Si tamen clarè constaret eam esse legislatoris mentem, ei standum esset.

Dico 3. transgressorem non teneri, ante Iudicis sententiam, eam pœnam subire, quæ ad sui executionem exigat actionem aliquam, siue ipsius rei, siue alterius. Probat, nam imprimis sunt quædam eiusmodi pœnæ, ad quas reus non tenetur directè concurrere, siue ante, siue post Iudicis sententiam, ut patet ex conclus. præcedenti. Etsi verò aliæ sint, ad quas tenetur sponte cooperari, non tamen apparet, quòd id præstare debeat, ante Iudicis sententiam; quia sic reus esset accusator, & Iudex sui ipsius, deberetque seipsum punire, ante quamcunque Iudicis declarationem; quod nimis durum est, ut à lege humana intendatur.

Nota, ex iam dictis non debere colligi, nullam esse pœnam latæ sententiæ, sed tantum ferendæ, adeoque vulgarem illam distinctionem pœnæ contruere: non enim id sequitur, quia quando pœna est latæ sententiæ non debet expectari sententia Iudicis, ad pœnam imponendam, sed ad declarandum crimen, propter quòd quis pœnam lege statutam mereatur. Secus quando est pœna sententiæ

ferendæ. Vnde fit, vt si commissum sit crimen, cui bonorum confiscatio ipso facto est imposta, teneatur reus, accedente sententia declaratoria criminis, fructus restituere, quos à tempore patrati criminis percepit. Imo, si reus mortuus est, possint conueniri hæredes, ad restitutionem fructuum quia bona ad eos transeunt, cum reali obligatione. Hæc autem non habent locum, quando pœna est ferenda; quare magnum adhuc intercedit discrimen, inter pœnam latæ, & ferendæ sententiæ.

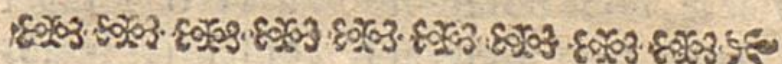
CONCLUSIO VI. Iudex inferior tenetur iis, qui legem transgrediuntur, pœnam imponere.) Probat, nam proprium Iudicis officium est curare, vt leges Reipublicæ obseruentur, adeoque declarare, secundum allegata & probata, eum qui accusatur, esse reum criminis lege prohibiti, & consequenter pœnam quam meruit ei imponere. Confirmatur, quia alioqui leges nullam vim haberent, prorsusque essent inutiles, nisi teneretur Iudex pœnam imponere; saltem quando non tenetur reus, ante sententiam Iudicis, aut condemnatoriam, aut certè declaratoriã, eam subire: quod vt plurimum contingere, ex ante dictis perspicuum relinquatur.

Nota 1. iam dicta præcipuè intelligi de iudice inferiori: nam Legislatoꝝ, ex communi sententia, potest poenam remittere transgressoꝝ; cùm obligatio, si quam habet ad poenam imponendam, oriarur ex sua lege, qua tamen non tenetur. Verùm cùm ille potestate quam habet condendi leges, & puniendi transgressoꝝ earum, vti debeat in bonum Reipublicæ, hinc fit vt non sit liber à culpa, si reo, sine causa rationabili, poenam lege statutam condonet, cùm talis remissio in perniciem Reipublicæ vergere soleat.

Nota 2. ad officium Iudicis spectare, eam poenam imponere, quæ in lege determinata est: sicut enim lex eum obligat, ad poenam imponendam, ita & ad eam imponendam, quæ ipsa lege taxatur; alias poenæ determinationem relinqueret illius arbitrio. Non tamen contra legem peccabit, si poenam absolutè pro tali delicto ferendam, interdum augeat, vel minuat, iuxta varias circumstantias occurrentes, quæ peccatum aggrauant, aut minuunt.

Nota 3. conclusionem nostram præcipuè habere locum in poenis, quæ dicuntur ferendæ sententiæ, seu quas Iudex, ex præscripto legis imponere tenetur.

Verum ea etiam ad poenas latae sententiae extendi potest, si non incuruntur, nisi post declarationem sententiae: tenetur enim iudex tunc declarare, crimine fuisse commissum, propter quod quis poenam lege latam incurrit, simulque dare operam, ut talis poena executioni mandetur.

CAPVT X.

De consuetudine.

CONCLUSIO I.

Consuetudo habet vim legis.) Hoc ut melius percipias, Nota 1. consuetudinem hinc non sumi pro usu frequenti, sed pro iure quod ex tali usu ortum habet: unde solet definiri, ius quoddam moribus constitutum quod pro lege suscipitur, cum deficit lex id est, quod habet vim legis, cum non adest lex, quae obligationem inducat.

Nota 2. consuetudinem, quae est secundum legem non facere nouam legem, sed esse legis iam positae obseruationem: quae vero est praeter legem, nouum ius constituere, sicut & illam quae est contra legem humanam, non tamen eam

quæ legi naturali, aut diuinæ repugnat: quæ enim duabus his legibus contraria sũt, mala adeóque vim obligandi habere nequeunt.

Dices esse etiam mala, quæ repugnant legi humanæ. Verùm discrimen apertum est inter leges illas, quòd naturalis deficere non potest diuina verò semper manet, cum Deus non consentiat in abrogationem illius: at humana, ex consensu saltem tacito legislatoris, per oppositam consuetudinem tollitur, adeóque peccatum non est, contra illam agere quando opposita consuetudo legitime introducta est.

CONCLUSIO II. Ut consuetudo habeat vim legis, varias condiciones habere debet.) Prima est, ut versetur circa materiam, de qua lex statui possit: vnde sicut nõ potest lex statui, ita nec induci cõsuetudo, de actibus malis, aut cõmuni bono repugnãtib, aut inutilibus.

Secunda, ut inducatur per actus liberos, cùm ij tantũ habeant vim obligandi. At hĩc agimus de consuetudine; quæ habet vim legis, cuique proinde vis obligandi competit.

Tertia, ut per varios, & longo tempore repetitos actus stabiliatur: non enim aliter legitimã præscriptionẽ ad obligãdum

dum

am requisitam quæ communiter decennium non interruptum exigit, habere potest.

Quarta, ut actus illi à maiori parte communitatis eliciantur, sintque externi, & iis noti qui consuetudinem introducere volunt; quia aliàs non sufficerent ad constituendam legem externam, & omnes generatim obligantem.

Quinta, ut consuetudo non introducatur, sine consensu saltem tacito Principis, cum aliter legis vim habere nequeat. Dico, saltem tacito, non enim requiritur, ut Princeps sciat nouam consuetudinem introduci, eamque formaliter approbet; sed sufficit, quod id sciens, non contradicat, cum potest contradicere, sine graui incommodo; vel etiam quod factum ignorans, ius commune non reuocet, quo statuitur, consuetudinem laudabilem, & legitime præscriptam vim legis habere. Tale siquidem ius tacite approbando, censetur approbare omnes consuetudines speciales quibus duæ illæ conditiones conueniunt, etsi illas distinctè, & in particulari non cognoscat.

CONCLUSIO III. Varij sunt effectus consuetudinis.) Primus est, inducere obligationem, tam ad culpam, quàm ad pœnam, ut patet ex supradictis de obligatione Angelis.

L

gatione legis: cum enim consuetudo vim legis habeat, debet eandem inducere obligationem, quam imponit lex. Unde quemadmodum datur lex aliqua merè pœnalis, quæ scilicet obligat tantum ad pœnam, non ad culpam, ita potest introduci consuetudo, quæ ad solam pœnam obliget.

Secundus effectus consuetudinis est, legem præcedentem abrogare: siquidem, ex dictis, consuetudo habet vim legis; et prioris legis obligatio tollitur per posteriorem, eo quòd lex non obligat, nisi iuxta intentionem legislatoris, cuius voluntas posterior præferenda priori. Ergo & ipsa consuetudo legitime introducta, habet vim abrogandi legem præcedentem, & tollendi obligationem illius.

Nota 1. per consuetudinem abrogari posse legem irritantem, cum per legem de nouo statutam id fieri queat & in vtraque sufficiens causa occurrere possit, quæ huiusmodi abrogationem honestet. Unde per consuetudinem possunt impedimenta, iure humano matrimonium irritantia, abrogari.

Nota 2. legem prohibentem consuetudinem contrariam posse abrogari per talem consuetudinem superuenientem, quando contingit res ita mutari, ut ex

prudenti iudicio illud rationabile, & communi bono consentaneum videatur, quòd aliàs, quando lex statuta est, propter alias circumstantias inconueniens apparebat: non enim legislator talem casum comprehendisse censeretur.

Tertius effectus consuetudinis est, inducere legem irritantem; si enim potest legem irritantem abrogare, poterit & irritantem inducere. Vnde quemadmodum per legem, ita & per consuetudinem possunt introduci impedimenta matrimonium irritantia. Neque refert, introducentes esse inferiores Pontifice, quia hoc non fieret, sine consensu illius, superius explicato.

Quartus effectus est, legem interpretari, vt à fortiori ex dictis colligitur, quia minus est, legem interpretari, quam eam abrogare, & nouam condere. Et aliunde lex interdum valde obscura est, neque meliùs vera illius interlligentia haberi potest, quam ex communi hominum sensu, per receptam consuetudinem satis manifestato. Vnde consuetudo, optima legum interpres.

Notant hic aliqui, consuetudinem interpretatiuam habere vim legis, & necessario sequendam esse, quando legitimè præscripta est: deficiente verò præscrip-

tionem, eo probabilius legem interpreta-
 ri, quo diutius & maiori consensu serua-
 tur. Verum exactè loquendo, consuetu-
 do priori modo spectata, non videtur
 lex, tum quia si legis observatio præ-
 scripta legem constitueret, eiusdem ob-
 servatio rursus per æquale tempus serua-
 ta, haberet vim legis, & sic consequenter
 multæ leges ex vnius observatione, suc-
 cessu temporis generatètur; tum quia vt
 consuetudo vim legis obtineat, qui eam
 inducunt, debent habere intentionem se
 obligando ad observationem illius, ex
 supradictis: at qui operantur secundum
 legem statutam, tali intentione carent,
 cum non agant nisi animo observandi
 legem antiquam, & ex illius præscrip-
 to.

CONCLUSIO IV. Consuetudo
 abrogari potest per sequentem legem,
 & per oppositam consuetudinem.) Prior
 pars probatur: nam si consuetudo legem
 abrogare potest. vt dictum est quæ ratio
 est cur lex consuetudinem abrogare non
 possit; cum recepta consuetudo non tol-
 lat, aut minuat potestatem quam habet
 Princeps condendi legem, & obligandi
 ad observationem illius: neque vim legis
 habeat, nisi quatenus Princeps in eam
 consentit, vt dictum est. Et sic per Con-

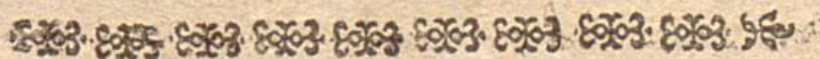
eilium Trident. sess. 23. de reformatione cap. 15. abrogatur consuetudo illa, qua simplex Sacerdos poterat sibi in confessorium eligere, quem volebat.

Verum quia Princeps per legem, non censetur abrogare oppositam consuetudinem, nisi eam cognoscat, hinc colligitur 1. per legem vniuersalem, abrogari tantum consuetudinem vniuersalem, non autem specialem alicuius loci, nisi illius mentionem faciat, aut clausulam cuiuscunque consuetudinis derogatoriam contineat; quia legiflator prælumitur illam cognoscere non istam. 2. neque etiam per legem particularem, latam à Principe vniuersali, derogari per se loquendo consuetudini particulari; quia Princeps æquè censetur ignorare consuetudinem particularem, siue legem particularem, siue vniuersalem statuat. Quando lex particularis procedit à superiore particulari, per eam derogari consuetudini particulari, quia superior particularis legem condens, censetur non ignorare eiusmodi consuetudinem. Vnde lex ab Episcopo lata, oppositam consuetudinem, in illius diocesi receptam, tollit: & statuta specialia alicuius Urbis, consuetudinem ibi obseruatam infirmant.

Posterior pars ex dictis facile colligi

potest: nam cum non introducatur consuetudo, ut supponimus, nisi ex consensu Principis; sicut per eam tollitur lex antiqua, ita & consuetudo recepta per eandem abrogatur, si ei sit opposita.

Nota 1. consuetudinem vniuersalem non abrogari ex toto, nisi per oppositam consuetudinem vniuersalem: si enim quæ de nouo introducitur sit particularis, ea non abrogabit vniuersalem, nisi quoad specialem locum in quo vigere incipit.
 2. non plus requiri temporis, ut vna consuetudo tollat aliam, quam ut lex tollatur per consuetudinem; quare sicut ad hoc, ita & ad illud decennium sufficit.
 3. eos qui nouam introducunt consuetudinem, contrariam legi, aut consuetudini receptæ, peccare per se loquendo, quamdiu defectu sufficientis præscriptionis, consuetudo introducta vim legis non obtinet: quia tandiu lex, vel consuetudo opposita viget, & obligat. Dico, per se loquendo, nam fieri potest ratione ignorantia, ut peccatum non committatur, etsi tempus ad legitimam præscriptionem requisitum elapsum non sit: præsertim quando noua consuetudo ita inualuit, ut plerique viri boni eam sine scrupulo obseruent.

CAPVT XI.

De dispensatione.

CONCLUSIO I.

Dispensatio propriè hîc sumitur, pro iuris relaxatione. seu pro exemptione ab obligatione legis.) Ex qua definitione communiter recepta, colligitur. 1. dispensationem longè differre à legis interpretatione: legem enim interpretari, est opus scientiæ & prudentiæ; in ea verò dispensare, ad iurisdictionem pertinet; unde periti possunt legem interpretari, & declarare an ea in tali casu obliget, vel non; dispensare autem in lege, solius est superioris.

Neque refert, quòd S. Doctor 1. 2. quæst. 97. art. 4. dispensationem videatur sumere pro interpretatione, qua legislator declarat legem deficere, seu non obligare tales personas in hoc, vel illo casu: cum enim addit, eum tunc licentiam tribuere, vt præceptum eius non seruetur, satis indicat obligationem non esse penitus ablatam, sed causam ratio-

nabilem dari, cur relaxari debeat. Apertius autem mens illius potest intelligi ex responsione ad 3. cum negat Summo Pontifici potestatem dispensandi in lege naturali, aut diuina; siquidem, omnium consensu, potest eiusmodi leges interpretandi ipsi competit.

Collige 2. dispensationem differre à simplici permissione, nam per dispensationem tollitur obligatio legis, non autem per solam remissionem; quo fit, ut ille non peccet, qui dispensatus agit contra legem, ille verò culpæ, & poenæ sit obnoxius, qui contra legem agere permittitur; aliàs nemo peccaret, cum peccatum non nisi Deo permittente committatur.

Collige 3. esse discrimen inter abrogationem, derogationem, & dispensationem legis: & quidem abrogationem habere locum, quando tota lex, illiusque obligatio respectu omnium locorum, temporum, & personarum tollitur: derogationem verò, quando lex secundum aliquam sui partem, in vniuersum aboletur: dispensationem autem quando tollitur legis obligatio in hoc casu, respectu talis personæ, temporis, &c. eiusdem legis vinculo interim quoad hoc ipsam, respectu aliorum manente.

CONCLUSIO II. Potest legislator humanus dispensare in suis legibus.) Probatum, nam dispensare est in aliquo casu tollere, aut suspendere obligationem legis: at hoc potest legislator humanus, cum leges quas condit, non habeant obligandi vim, nisi ex illius voluntate. Quod autem dicimus de legislatore, extendendum est non modo ad illius superiorem, sed etiam ad successorem, si sit illi æqualis in iurisdictione. ut patet ex paritate rationis.

Vbi nota 1. hoc procedere, etsi lex iuramento sit confirmata, quia quando legislator iurat, se daturum operam, ut lex quam statuit obseruetur, hoc debet intelligi sub ea conditione, nisi causa rationabilis & iusta dispensandi occurrat. Item, etsi superior legislatoris legem illius confirmauerit, si enim lex erat, habebat vim obligandi, adeoque præsumendum est confirmationem superadditam nihil esse aliud, quam illius approbationem, sine animo nouæ iniiciendæ obligationis factam. Si tamen constaret, aliam esse mentem superioris, non posset inferior per se loquendo, in lege sic confirmata dispensare. Unde.

Nota 2. non posse inferiorem dispensare in lege à superiore lata, quando su-

perior illius dispensationem sibi reser-
uauit, aut quando inferiori prohibuit, ne
in ea dispensaret: quia aliàs maior esset
potestas inferioris, quàm superioris,
quod per se absurdum est.

Sed quid, si dispensatio non sit expres-
sè reseruata, poteritne inferior eam
conferre? Respondeo negatiuè quia non
potest inferior tollere legem superioris,
aut impedire vel ex toto, vel ex parte ne
obliget, sine illius consensu: alioqui sa-
ne esset superior sui superioris, contra
hypothesim. At quamuis superior legem
condens, expressè non sibi reseruauerit
dispensationem illius, aut non prohibue-
rit inferiori, ne in ea dispense, non inde
sequitur, superiorem eo ipso dare facul-
tatem inferiori, vt in sua lege dispen-
set.

Neque à potestate absoluendi à censu-
ris, arguendum est ad potestatem dispen-
sandi in lege: illa enim est conformis iu-
ri, quod præcipit vt dispositus absoluatur,
hæc verò ius ipsum violat: quare licet
prior censeatur dari inferiori, quan-
do non reseruatur, non tamen poste-
rior.

Nota tamen 3. varios esse casus in
quibus potest inferior dispensare in lege
superioris. 1. quando superior dat illi

li talem facultatem. 2. quando, ex consuetudine legitime præscripta, dispensat. 3. quando res est leuis. 4. quando lex non obligat sub mortali. 5. quando casus similes dispensatione egentes. sæpe eueniunt. 6. quando est grauis necessitas dispensandi, nec superior adiri potest; aut non nisi cum magno incommodo. Quorum omnium ratio est quia prudenter iudicari potest, non esse intentionem legislatoris, vt dispensatio in dictis casibus sibi reseruetur; eò quòd talis reseruatio, quoad aliquos casus esset parum utilis, quoad alios vero esset valde onerosa, & magis in communitatis damnum cederet, quam in utilitatem illius.

CONCLUSIO III. Ad valorem dispensationis interdum iusta causa requiritur, aliàs non.) Prior pars habet locum, quando inferior dispensat in lege sui superioris; nisi enim adsit tunc legitima causa dispensandi, nulla est dispensatio. eò quòd superior non censetur dare facultatem inferiori, dispensandi in suis legibus, sine iusta causa, nisi forte declaret, se dare inferiori facultatem dispensandi, cum eadem potestate quam ipse habet.

Posterior pars admitti solet, quando superior in sua lege dispensat: cum enim

legis obligatio ab eius voluntate pendeat, potest ille aliquem ab illius obligatione eximere, etsi alij eam obseruare teneantur; quare respectu illius valida erit dispensatio.

Nota 1. legislatorem peccare, sine causa rationabili dispensando in lege, vt colligitur ex S. Thoma 1. 2. quaest. 97. art. 5. quia scilicet alios eximere à graui iugo legis, quamdiu alij tenentur eam obseruare, hoc est inæqualitatem quandam constituere, ex qua inter subditos dissidia & scandala facile oriri poterunt: quare nisi causa aliqua rationabilis eiusmodi gubernationem honeste, ea non potest à culpa liberari. Porro etsi superior per se loquendo, non peccet nisi venialiter, aliquem ex suis subditis, sine iusta causa dispensando; peccatum tamen erit mortale, si inde graue aliquod detrimentum, aut scandalum oriatur.

Nota 2. inferiorem peccare mortaliter, in lege superioris sine causa iusta dispensando, cum in re graui suam transgrediatur potestatem, & alienam irrito conatu inuadat. Poterit tamen bona fides eum à peccato excusare, quamuis ea non sufficiat, vt dispensatio valida sit; quemadmodum nec sufficit, vt habentes im-

pedimentum dirimens, matrimonium validè contrahant.

Nota 3. etsi non teneatur superior dispensare, quando est probabilis causa non dispensandi, sicut & dispensandi eum tamen sub graui peccato, teneri dispensationem concedere, quando constat eam in bonum communitatis, aut alicuius particularis notabiliter cessuram, vt vel ex ipso legislatoris officio, quod in subditorum commodum ordinatur, colligi potest.

Nota 4. quando dispensatio non est debita, posse legislatorem eam concedere sub aliquo onere, non autem quando tenetur eam dare: esset enim iniustum, alicui onus imponere, pro re quam illi debes. Maximè, quia onus imponitur, vt sit causa sufficiens dispensationis; at quando debita est dispensatio, datur causa sufficiens illius, independenter ab onere superueniente, ergo tunc onus imponi non potest.

Nota 5. hæc procedere de ipso legislatore: dubitatur autè, an inferior quando dispensat in lege superioris, possit multam aliquam imponere, si aliunde sufficiens causa dispensandi non intercedat. Respondeo per se loquendo non posse, quia ex eo quod habeat potestatem dis-

pensandi in lege superioris, adeoque tollendi obligationem illius, non sequitur quod possit nouam obligationem imponere, ut perspicuum est. Neque refert quod plus sit dispensare in voto, quam illud commutare; ratio enim est, quia per dispensationem voti tollitur illius vinculum, per commutationem verò non tollitur, sed tantum illius materia mutatur. Vnde mirum non est, quod quis possit votum commutare, etsi in eo dispensare nequeat.

Dixi, per se loquendo: si enim usus spectetur dicendum videtur inferiores habere facultatem, vel ex tacita superiorum licentia, vel ex consuetudine legitime præscripta. dispensandi in eorum legibus, imponendo mulctam pecuniariam, vel onus personale; cum prudenter damnari non possit praxis Episcoporum, qui interdum cum onere dispensant, quoad obseruationem festorum, aut ieiuniorum.

CONCLUSIO IV. Tunc nulla est dispensatio, quando tacetur aliquid in petitione, quod secundum iura exprimi debet.) Ratio est, quia talis expressio spectat ad formam, adeoque ad essentiam ipsius dispensationis; quare si deficit, dispensatio nulla est. Confirma-

tur, nam ex iure, concessio beneficij censetur irrita, quando impetrans non declarat, se aliud quantumuis exiguum habere: ergo similiter.

Vbi nota 1. hæc intelligi, etiam si quod tacetur tale sit, vt superior eo directo dispensationem æquè esset concessurus, vt in exemplo allato: quia eo non obstante, deest conditio essentialiter requisita.

Nota 2. irritam esse dispensationem, quando tacetur quod exprimi debet, siue secundum ius commune, siue iuxta stylum curiæ Principis, à quo obtinenda est dispensatio, cum hic ius faciat: siue etiam secundum consuetudinem legitimè præscriptam, quia hæc vim legis habet.

Nota 3. vt qualitas aliqua ex iure declaranda censeatur, non requiri vt expresse ius statuat eam aperiendam esse, sed sufficere si prohibeat, ne in tali casu dispensatio concedatur. Vnde quia Concilium Trident. sess. 24. de matrimonio cap. 5. spem omnem consequendæ dispensationis ei denegat, qui intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahit, hinc dispensatio ab eo obtenta censetur inualida, nisi declaret se prædicti impedimenti conscium nupsisse.

Nota 4. non sufficere ad valorem dispensationis, quòd qualitas exprimenda ignoranter taceatur: licet enim ignorantia possit à culpa excusare, non tamen sufficit ut valeat actus, cui aliquid essenziale deest. Hinc non valet dispensatio, si procurator tuus, te inscio, quæ dicenda sunt reticeat.

Nota 5. extra casus iure, aut consuetudine præscriptos, taciturnitatem veri inuvalidare dispensationem, quando taceatur aliquid ad rem pertinens, quo cognito superior non dispensasset; quia in eo casu non censetur habere voluntatem dispensandi, cum non dispense, nisi sub conditione quæ non est. Secus dicendum, si superior ea re quæ taceatur declarata, dispensaret quidem, propter causam allegatam, non tamen tam facile, quia concessio tunc est simpliciter voluntaria, & tantum secundum quid inuoluntaria.

Dixi, quando taceatur aliquid ad rem pertinens: nam si quod taceatur, non spectet ad materiam dispensationis, sed sit planè ad eam extrinsecum, & impertinens, ut si dispensandus sit vitiosus, illius reticentia non vitiat dispensationem, etsi superior eo cognito non fuisset concessurus.

Ex quibus omnibus colligendum 1. ad valorem dispensationis non opus esse, ut petens declaret eam sibi aliàs fuisse negatam, quia hoc ad rem non facit. 2. non etiam requiri ut fiat mentio similis dispensationis aliàs obtentæ, cum iura talem conditionem non exigant.

Excipe, nisi hoc cedat in præiudicium tertij, ut si iterum petas dispensationem à decimarum solutione, vel à residentia cum perceptione fructuum. Excipe etiam, si aliter non potest superior intelligere, quantitatem gratiæ quam concedit, ut si quis obtenta, ad ineundum matrimonium, dispensatione primi vxoricidij, petat dispensationem secundi: hæc est enim longè maior gratia, quæque communiter negari solet. Unde superior non censetur velle simpliciter tunc eam concedere, sed tantum quatenus habet proportionem cum causa allegata præcisè spectata, ac si esset primum vxoricidium.

Quæres, an idem dicendum sit de secunda dispensatione, in voto castitatis. Aliqui affirmant ex eodem fundamento, quia scilicet nisi declares, te aliàs fuisse dispensatum, ut vnum matrimonium contraheres, Pontifex non intelligit, quanta sit gratia, quam tibi confert per secundam dispensationem, adeoque:

non consentit in collationem illius. Oportitum tamen videtur probabilius, supposito quòd eadem causa petendi, & obtinendi priorem dispensationem adhuc perseueret, vt si petens non minorem experietur difficultatem in seruanda castitate: sic enim est sufficiens adæquatio inter causam allegatam, & gratiam obtentam. Et aliunde petens secundam dispensationem à voto, non habet eam indignitatem quam ille contrahit, qui secundum crimen perpetrat, post obtentam dispensationem à primo.

CONCLUSIO V. Expressio falsi irritat dispensationem quando est causa finalis, & non tantum impulsiva illius concedendæ. Id est, quando superior causa falsò allegata ita mouetur ad dandam dispensationem, vt sine ea non esset concessurus; quia scilicet tunc non censetur adesse sufficiens consensus, qualis necessarius est vt rescriptum valeat. Vnde conditio illa, si preces veritate nitantur, quæ in dispensationibus, aliisque gratiis apponi solet, explicatur communiter de veritate requisita in substantialibus, id est, in iis sine quibus gratia non concederetur. Quamquam secùs sentiendum sit in accidentalibus, seu sine quibus gra-

ria quidem concederetur, etsi difficilius; quia nunc sufficiens dispensatis consensus adest.

Hinc non valet dispensatio, tum quando non nisi vna, eaque falsa dispensandi causa proponitur; tum quando duæ causæ proponuntur, quarum vna est falsa, & alia vera, & illa est finalis, hæc tantum impulsiva: tum quando dispensatio æqualiter datur ob vtramque illam causam, ita vt neutra sigillatim ad eam obtinendam sufficiat. Tenet tamen, quando datur propter veram causam, etsi aliæ falsæ proponantur, quarum ratio non habetur.

Notandum autem i. quando dubium est, an causa falsò expressa sit finalis. an tantum impulsiva, præsumendum eam esse impulsivam, quia in dubio iudicandum est pro valore actus. Vnde dispensatio eo modo obtenta valida censenda est, & qui eam obtinuit, potest tuta conscientia ea vti, verbi causa, matrimonium inire, si antequam nubat dubitatio suboritur, an causa quam falsò allegavit, talis sit, vt sine ea dispensationem non obtinuisset. Nec refert quòd possessio stet pro impedimento, quia præsumptio pro valore actus præponderat.

Notandum 2. dispensationem valere, quando erratur circa nomen personæ; pro qua dispensatio petitur; quia scilicet dispensatio petitur pro tali persona, eique confertur, quicquid sit de illius nomine. Confirmatur, nam ex communi Iuristarum sententia, valet legatum, etsi testator in nomine legatarij errauerit, modo de persona constet.

Excipe, nisi dispensans ex falso nomine proposito, intelligat personam aliquam sibi notam: tunc enim dispensatio valere nequit, cum dispensans non intendat eam concedere personæ, pro qua postulatur, sed alteri ab ea distinctæ. Nec dicas, Sacramentum validè conferri, etsi minister erret in persona suscipienti: hoc enim verum est, quando intendit Sacramentum conferre personæ præsentis, quæcunque sit: in dicto autem casu legislator non dirigit suam intentionem ad eum, in cuius gratiam dispensatio petitur, sed ad alium sibi notum: quare dispensatio tunc valere nequit.

Notandum 3. non valere dispensationem, quando erratur in persona quæ designatur, ad expediendum rescriptum. Sit exemplum: cum petis dispensationem ad ineundum matrimonium, fingis te esse diocesis Parisiensis, cum tamen sis Ro-

Rothomagensis. Unde fit vt executio rescripti, quo tibi dispensatio illa conceditur; Officiali Parisiensi committatur. In eo casu dico dispensationem esse inutilem, cum nequeat Officialis Parisiensis eam exequi, eò quòd intentio Pontificis est, talem executionem tuo ordinario committere; neque etiam Rothomagensis, qui ad eum non dirigitur.

CONCLUSIO VI. Multa obseruanda sunt ab eo, cui executio dispensationis datæ a Summo Pontifice, committitur.) In primis requiritur vt ille Doctoris, vel in Theologia, vel in Iure canonico laurea insignitus sit, ita vt non valeat dispensatio, si ab alio qui Doctor non sit, rescriptum Apostolicum expediatur, nisi ex priuilegio Sedis Apostolicæ.

Secundò, vt ab Ordinario ad audiendas confessiones sit approbatus: ita scilicet vt sit approbatus respectu illius, qui dispensationis executionem postulat, eò quòd debet eum sacramentaliter absoluerè. Unde si fœmina esset dispensanda, non sufficeret quòd quis esset approbatus, ad audiendas dumtaxat confessiones virorum.

Tertiò, vt non dispense nisi cognita causa, quæ à postulante fuit allegata, &

de qua fit mentio in rescripto. Quare ab ipso diligenter inquirere debet, num vera sit causa illa, nisi aliunde de veritate illius satis ipsi constet. Hoc autem adeò necessarium est, vt nulla sit dispensatio, si rescriptum expediatur, non præmissa causæ cognitione.

Quartò, vt audiat confessionem penitentis, quando culpabiliter mutauit propositum, vt si petens dispensationem à voto castitatis, illud violauerit. Licet autem non modo in tali casu, sed etiam in aliis, in quibus dispensandus non peccauit, tutius sit præmittere confessionem sacramentalem: ex probabiliori tamen sententia, id non requiritur tanquam conditio, ad valorem dispensationis absolute necessaria; cum id ex tenore rescripti colligi nequeat.

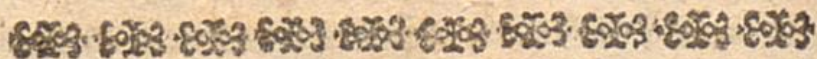
Quintò, vt dispensando, pia quædam opera iniungantur, quòd ita intelligendum est, vt ea opera speciatim imponantur, quæ in bulla sunt determinata: de aliis verò quæ ipsius prudentiæ relinquuntur, ordinet prout magis expedire visum fuerit.

Sextò, vt non dispense in matrimonio contrahendo, nisi impedimentum affinitatis, ex copula fornicaria contractum, occultum sit: dicitur autem occultum, non quia probari nequit, sed quia

publicum non est, seu quia ignoratur à maiori parte viciniae, aut communitatis in qua dispensandus degit: vel quia ad forum contentiosum non est deductum, aut si deductum est, dispensandus in eo fuit absolutus.

¶ Septimò, vt coniugem ignarum impedimenti, certiore faciat nullitatis matrimonij cum alio contracti, eosque ante executionem dispensationis separari curet, aut tanquam fratrem, sororem simul habitare. Verùm si graue scandalum, aut periculum incontinentiae, aliudue incommodum inde timetur, ab his abstinendum erit. Quid autem facto opus sit, vt validetur matrimonium antea inualidè contractum, ex Tractatu de Matrimonio petendum est.

¶ Octauò, vt Confessarius post collatam dispensationem, litteras dilaniet, neque eas parti restituat. Quòd si secùs fecerit, non propterea irrita erit dispensatio iam collata; litterae tamen non poterunt Oratori suffragari in foro externo.

CAPVT XII.

De cessatione, & interpretatione legis.

CONCLUSIO I.

Obligatio legis, adeoque lex ipsa cessat, cessante causa illius.) Ratio est: quia cum lex, illiusque obligatio pendeat à voluntate legislatoris, ut superius diximus, sequitur eam cessare, quando legislator non vult ut amplius obliget: hoc autem censetur non velle, quando cessat causa propter quam legem statuit.

Aduertendum tamen 1. hoc debere intelligi, de causa finali, adæquata & totali si enim propter duos fines lex statuta est, ea non cessat, quamuis vnus ex illis finibus cesset, modo alter perseueret. Vnde quia lex ieiunandi imposita est, & ad carnem domandam, & ad satisfaciendum pro peccatis, merendamque gratiam, non erit quis ab illa liber, etsi fortè carnis stimulis non agitetur.

Aduertendum 2. ut lex simpliciter cesset, requiri ut totalis illius causa finalis

nalis

nalis simpliciter cesset: si enim cesset tantum pro aliquo tempore, id non sufficit ut legis obligatio absolute tollatur, sed tantum ut suspendatur pro eo tempore.

Aduertendum 3, ad cessationem legis requiri, ut causa illius totalis cesset communitatis; quia cum lex respiciat bonum commune, ea durat, quandiu bono communi est utilis, esto forte in casu aliquo particulari finis illius cesset. Atque hoc extendendum puto ad legem latam, ad vitanda quædam inconuenientia, ita ut quandiu non cessat periculum generale, non cesset legis obligatio, etsi speciale periculum cesset. Vide quæ hac de re diximus supra cap. 7. concl. 2.

Aduertendum 4. quando causa totalis cessat respectu communitatis, totam communitatem liberam esse à legis obseruatione, siue ea id aduertat, siue non. Vnde quamuis particulares illius communitatis non possint agere contra legem, quandiu ignorant illius causam cessasse alij tamen qui probe norunt, causam illam non amplius vigere, quique proinde non tenentur, siue à parte rei, siue ex errore legem obseruare, non peccant, si contra illam operentur.

CONCLUSIO II. Potest vna
de Ang. M

lex per contrariam abrogari.] Hoc patet ex dictis, cap. 10. concl. 3. Ad maiorem autem intelligentiam pauca hinc obseruanda sunt 1. abrogationem illam posse fieri licite, quia potest aliquid isto tempore esse commodum Reipublicæ, quod aliàs in damnum illius vergeret.

Obseruandum 2. duobus modis legem antiquam posse abrogari, vel præcisè tollendo obligationem illius, vel statuendo legem contrariam; illudque esse discrimen inter duplicem hunc abrogationis modum, quòd prior validus est, etsi fiat sine causa rationabili: non autem posterior, eo quòd de ratione legis est, vt cõmune bonum respiciat, iuxta dicta cap. 1. conclus. 2.

Obseruandum 3. quando abrogatio præcedentis legis fit per aliam legem, vt ea abrogatio valeat, requiri vt lex de nouo constituta habeat, quicquid capite iã citato diximus pertinere ad rationem legis. Vnde si deest promulgatio, aliaue conditio ad essentiam legis requisita, abrogatio ei innixa nullius est momenti, ac proinde lex antiqua in suo vigore perseuerat. Quando verò cessat lex per meram abrogationem, etsi tunc ad valorem abrogationis, non sint necessariae aliæ conditiones legis, requiritur tamen quæ-

dam reuocationis promulgatio: cum nequeant subditi ab antiqua obligatione liberari, nisi voluntas superioris, priorem legem reuocantis, iis quodammodo innotescat.

Obseruandam 4. ad valorem abrogationis non requiri, vt fiat mentio prioris legis, quando Superior illius conscius, aliam ipsi repugnantem condit; secus si priorem legem ignorare censeatur. Cæterum Princeps non præsumitur ignorare leges, quæ sunt iuris communis, sed eas tantum quæ sunt extra ius commune: quare priores valide abrogare censeatur, earum mentione minime facta, non posteriores, eò quòd ignorantia causat involuntarium.

Obseruandum 5. iam dicta cum ea limitatione debere intelligi, vt si Superior condendo legem, iuret se ei non derogaturum, eius mentio facienda sit, vt per aliam legem valide abrogetur. Aliàs enim præsumendum erit, Superiorem non recordari legis præteritæ, ne periurij eum damnare cogamur, atque ad eò posteriorem ex ignorantia procedere.

Obseruandum 6. eum qui legem tulit, posse eam abrogare, illiusque successorem, & à fortiori Superiorem, cum hic

ampliores potestatem, & iurisdictionem habeat. Non tamen inferiorē posse authoritate propria, legi sui Superioris derogare, ut patet vel ex ipsis terminis. Nec refert, quod possit in eo interdum dispensare ex cap. 11. minus enim est in lege aliqua dispensare, quam eam penitus abrogare, ut satis constat; ac præterea non habet inferior à se potestatem dispensandi in lege Superioris, sed à Superiore ipso: quare multo minus habebit potestatem abrogandi legem ab eolam, sine ipsius consensu.

CONCLUSIO III. Duplex traditur solet legum interpretatio, (alia authentica, alia doctrinalis.) Circa primam illud tantum occurrit notandum, eū posse authenticè legem interpretari, qui potest eam statuere, quia ex tali interpretatione sequitur obligatio seruandi legem. Unde inferiores, aut non habent potestatem eo modo interpretandi leges suorum Superiorum, aut eam ab ipsis Superioribus accipiunt. Qua ratione sacra Congregatio Cardinalium, quæ interpretationi, & executioni Concilii Tridentini præfecta est, potest authenticè interpretari, ex commissione Sedis Apostolicæ, quæ in eo Concilio statuta sunt.

Circa secundam aduerte 1. legem non

non obligare in iis casibus, qui per Epigramam in lege non censentur comprehensivi, etsi alioqui verba legis aliud prima fronte sonare videantur. Ratio est, quia lex non obligat, ultra voluntatem legislatoris: non censetur autem legislator habere voluntatem obligandi in casibus, qui iuxta regulas æquitatis, & prudentiæ non comprehenduntur in lege: ut si observatio legis fiat iniqua, si cedat in damnum Reipublicæ, si nimis gravis sit: qua ratione omnes concedunt, ægrotum esse liberum à lege ieiunij, &c.

Aduerte 2. ut homo liber sit ab obligatione legis in casu quem putat ea non comprehendi, requiri saltem ut ex probabili sententia tale quid sibi persuadeat, quia tutò sequi possumus sententiã probabilem, ex dictis suprã cap. 3. In dubio autem, an lex casum aliquem comprehendat, debet consuli Superior, quando id commodè fieri potest. Quòd si id fieri nequit, dicunt aliqui concludendum esse pro obligatione, quia lex possidet. Verùm non potest dici quòd lex possideat, in casu de quo agimus, etsi possideat seu obliget in alijs. Quare probabilius est eam tunc non obligare, quia melior est conditio voluntatis, libertatem suam possidentis, ut loco citato ostendimus.

Aduerte 3. cum legislator mentem suam declarare debeat per legem, hanc explicandam esse iuxta proprietatem verborum. Excipe, nisi ex ea proprietate inconueniens aliquod sequeretur: tunc enim praesumendum esset, eum non esse sensum legislatoris, adeoque verba improprie accipienda essent. Idem d.c., si ex proprio sensu lex redderetur inutilis, ea enim legis nomen non meretur, nisi in bonum communitatis ordinata sit. Verum quia duplex assignari solet verborum proprietates, alia naturalis, alia civilis.

Aduerte 4. quando lex fauorabilis est, eam posse explicari iuxta utramque illam proprietatem, qua ratione in dispositionibus fauorabilibus, sub nomine filij intelligi solet non modo naturalis, sed etiam adoptiuus; quia etsi ex usu communi, per filium non intelligatur nisi naturalis, iuxta proprietatem tamen civilem, seu a iure inuectam, nomine filij intelligendus venit etiam adoptiuus. Quando autem lex est praecipua, aut poenalis, ea explicanda est iuxta sensum communem verborum; & quia odia sunt restringenda, in eo sensu mitior interpretatio amplectenda est.

CONCLUSIO IV. Lex non extendenda, ob similitudinem rationis,

ad casum in ea non comprehensum.) Ratio est, quia lex non est extendenda, præter voluntatem legislatoris, ergo nõ debet extendi ad casus in ea minimè cõprehensos. Sequela patet, quòd enim legislator vnum casum cõprehenderit, non alium, hoc in illius voluntatem referri debet: quia scilicet vnum voluit comprehendere, non alium. Cõfirmatur, nam verum sensum legis ex verbis assequi debemus: quare si verba non comprehendunt aliquem casum, dici non potest, legem ipsam ad eum extendi.

Vbi nota 1. etsi hoc præsertim locum habeat in lege pœnali, quia in pœnis benignior pars est amplectenda, id etiam verificari in lege fauorabili: eo quòd sicut potest legislator vnum crimen punire, alio simili non punito, aut non eadem pœna: ita liberum illi est, in re fauorabili comprehendere vnum casum, & non alium, etsi eadẽ ratio videatur a quẽ locum habere in vtroque.

Nota 2. his non obstare, quòd intentio legislatoris colligi solet ex ratione, qua motus fuit ad condendam legẽ: hinc enim non sequitur, legem esse extendendam ad casum similem, in quo ratio illa viget: nisi constet legislatorem voluisse

etiam eiusmodi casum comprehendere. Eò vel maximè, quia potuit legislator moueri altiori aliqua ratione nobis ignota, ne vellet legem suam extendi ad casum similem.

Nota 3. prædicta vera esse, non tantum quando ratio aliqua disparitatis reperiri potest. inter casum lege expressum, & eum qui lege non comprehenditur, sed etiam quando omnimoda similitudo inter vtrumque intercedit. Quia potest legislator moueri aliqua ratione, ad legem statuendam in vno casu, non in alio planè simili: cum hoc à voluntate illius pendeat, & interdum non expediat omnia præcipere, aut prohibere, in quibus eadem ratio locum habet.

Nota 4. interdum tamen præsumi extensionem ad casus similes, esse de mente legislatoris, nimirum 1. in correlatiuis. 2. in æquiparatis. 3. in subordinatis. Unde de his dicitur, dispositum in vno, censetur dispositum in alio. Exemplum primi est, sicut potest maritus diuertere ab vxore adulterante; ita vicissim potest vxor maritum adulterantem relinquere. Exemplum secundi, quam pœnam incurrit clericum occidens, eandem incurrit & mandans quia qui per alium facit, per seipsum facere censetur. Exemplum

tertij, si tempore quadragesimæ licet tibi carnibus vesci, à fortiori esus ouorum tibi tunc licitus est. Quorum omnium ratio est, quia vitanda est legis extensio, nisi ex negatione talis extensionis, sequatur iniustitia, aliudue graue incommodum, vt contingeret in exemplis allatis, si quod constituitur in vno casu, non esset constitutum in casu simili.

Nota vltimò illud esse discrimen, quoad iam dicta, inter forum internum, & externum, quòd etsi in foro interno lex non sit, per se loquendo, extendenda ad casus similes, in foro tamen externo debet iudex, quando propria lex deficit, sententiam ferre iuxta id quod in simili casu statutum est; quia in iudiciis ferendis, tenetur se legibus conformare, quantum fieri potest.

